

Forsvarsstudier 4/1988

Reform eller nederlag

Landforsvarets operative idé ved
skilleveien

Sverre Diesen

Institutt for forsvarsstudier (IFS) Tollbugt 10, 0152 Oslo 1, Norge

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER – IFS – (tidligere Forsvarshistorisk forskningssenter) er en faglig uavhengig institusjon som driver forskning med et samtidshistorisk perspektiv innenfor områdene norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk, Sovjetstudier og strategiske studier. IFS er administrativt tilknyttet Forsvarets høyskole, og virksomheten står under tilsyn av Rådet for forsvarsstudier med representasjon fra Forsvarets overkommando, Forsvarsdepartementet, Forsvarets høyskole og Universitetet i Oslo.

Forskningsjef: professor Olav Riste.

FORSVARSSSTUDIER tar sikte på å være et forum for forskningsarbeider innenfor institusjonens arbeidsområder. De synspunkter som kommer til uttrykk i Forsvarsstudier står for forfatterens egen regning. Hel eller delvis gjengivelse av innholdet kan bare skje med forfatterens samtykke.

Redaktør: Rolf Tammes.

INSTITUTT FOR FORSVARSSTUDIER - IFS - NORWEGIAN INSTITUTE FOR DEFENCE STUDIES (formerly Forsvarshistorisk forskningssenter - Research Centre for Defence History) conducts independent research from a contemporary history perspective on defence and security issues, Soviet studies, and strategic studies. IFS is administratively attached to the National Defence College, and its activities are supervised by the Council for Defence Studies, composed of representatives from the Defence Command, the Ministry of Defence, the National Defence College, and the University of Oslo.

Director: Professor Olav Riste, D. Phil. (Oxon).

FORSVARSSSTUDIER - Defence Studies - aims to provide a forum for research papers within the fields of activity of the Norwegian Institute for Defence Studies. The viewpoints expressed are those of the authors. The author's permission is required for any reproduction, wholly or in part, of the contents.

Editor: Rolf Tammes.

Sats: Euro Sats A/S. Trykk: Euro Trykk A/S. Distribuert gjennom Forsvarets overkommando Distribusjonssentralen.

ISSN 0333-2470

Forord

Denne studien er en videre bearbeiding av en besvarelse ved Hærens Stabsskole i skoleåret 1987-88, med følgende oppgavetekst:

Nytt landforsvarskonsept

Stram økonomi tvinger Forsvaret til å skyve ut i tid stadig flere prosjekter. Nytt materiell anskaffes i et så begrenset antall at effekten kan synes tvilsom. Reduksjon av driftsutgiftene synes vanskelig, og et høyere budsjett for å gi rom for mere investering synes lite realistisk. I dag synes vår relative forsvarsevne å synke. Vurder hvordan denne utvikling kan snues på det landmilitære område, og hvordan det kan skapes bedre balanse mellom mål og midler. Bør vi justere landforsvarets oppgaver, legge om landforsvarskonsept og -struktur, og er alliert arbeidsfordeling, som antydnet av enkelte, en vei å gå (Norge kraftsamler om enkelte prioriterte oppgaver, og overlater andre til NATO). Forutsett et forsvarsbudsjett omtrent på dagens nivå, med vekst som i dag.

I sin egentlige form omfattet oppgaven det samlede forsvarskonsept, det vil si inklusive sjø- og luftforsvarselementene. Dette ble imidlertid med skolens tillatelse avgrenset til kun å gjelde landmilitære forhold, fordi det ville være vanskelig å drøfte totalforsvarsmessige problemer i noen tilfredsstillende dybde innenfor de aktuelle begrensninger i side-tall og disponibel tid. I den foreliggende utgave er forøvrig studien betydelig utvidet i forhold til den innleverte versjon for å kunne gi selv de rent landmilitære problemer er grundigere behandling. Fullstendig kan den likevel ikke sies å være, bl a vil enkelte lesere antagelig savne en vurdering av hvilken rolle allierte forsterkninger bør spille i landforsvaret. Ettersom dette spørsmålet imidlertid kunne gjøres til gjenstand for en studie i seg selv, kombinert med at spenningen på dette punkt nå er utløst for lang tid i og med etableringen av en multinasjonal NATO-styrke øremerket for Nord-Norge, har jeg valgt å holde det utenfor på tross av et opprinnelig forsøk på å inkludere også denne dimensjonen.

La meg til slutt få takke mine veiledere i arbeidet med studien, oberstløytnant Hagrup Haukland ved Hærens Stabsskole og generalløytnant Tønne Huitfeldt og forsker Rolf Tamnes ved Institutt for Forsvarsstudier, for tålmodig gjennomlesning av diverse utkast med påfølgende råd og vink om såvel form som innhold.

Oslo, juli 1988
Sverre Diesen

Innhold

	Side
INNLEDNING	7
TRUSSEL	11
SVAKHETER VED DET EKSISTERENDE LANDFORSVARSKONSEPT	17
Ubalanse mellom totalt styrkenivå og nasjonalt ambisjonsnivå	17
Grunnleggende svakheter ved operasjonelle og taktiske konsepter	18
Manglende differensiering i landstridskreftenes organisasjon	23
BESKRIVELSE AV ET NYTT LANDMILITÆRT FORSVARSKONSEPT	26
Strategiske forhold	27
Strategiske grunnbetingelser	27
Landsdelsprioriteringer	30
Operasjonelle og taktiske forhold	32
Operasjonelt og taktisk grunnsyn	32
Operasjonelt konsept	34
Generelt	34
Forsvar av nøkkelterreng	38
Sikring av bakre områder	41
Fri strid	42
Slåoperasjoner	49
Taktiske konsepter	52
Generelt	52
Lokalvernet	52
Heimevernet	53
Felthæren	54

Landmilitær organisasjon	55
Lokalvernet	56
Heimevernet	57
Felthæren	61
AVSLUTNING	68
NOTER	73
ENGLISH SUMMARY	75

Innledning

«But it takes only one generation of successful peacekeeping to engender the belief, among those not concerned with its mechanisms, that peace is a natural condition threatened only by those professionally involved in preparations for war.»
(Professor Michael Howard, *Reassurance and Deterrence: Western Defence in the 1980s*)

Det dominerende forsvarspolitiske problem i de fleste vestlige land inn i 90-årene synes å bli en stadig synkende forsvarsevne i forhold til den militære trussel. I hovedsak skyldes dette 3 forhold:

- en sterk prisøkning på militært materiell som gjør det vanskelig å erstatte foreldet utstyr med nytt i samme antall, og dermed opprettholde et tilstrekkelig høyt konvensjonelt styrkenivå til å balansere oppbyggingen på sovjetisk side;
- en samtidig stigende avhengighet av konvensjonelle styrker i takt med kjernevåpnenes avtagende politiske og militære troverdighet;
- under inntrykket av internasjonal avspenning og økonomisk vanskelige tider synes det vanskelig å få tilført midler til Forsvaret, som samtidig pålegges oppgaver som tradisjonelt er blitt dekket over sivile budsjetter;

For Norges vedkommende forsterkes problemet ytterligere av et særegent forhold, nemlig at Hæren fikk praktisk talt hele sin materiellpark fornyet samtidig under den amerikanske våpenhjelpen, med derav følgende parallell nedslitning og sammenfallende tidspunkt for utrangering av mange hovedtyper materiell. Dette har skapt en «pukkel» på investeringskurven som det er vanskelig å fange opp og fordele utover uten at vi blir sittende med nærmest antikverte utrustningsgjenstander på enkelte områder.

Formålet med denne studien er derfor å vurdere om det innenfor de aktuelle budsjetttrammer er mulig å gjenopprette eller i det minste forbedre balansen mellom mål og midler i landforsvarets struktur ved å forbedre det landmilitære konsept. *Med landmilitært konsept forstås da såvel landstridskreftenes antall som den måte vi organiserer, utrufter og bruker dem på, og hvor bruk refererer til såvel det taktiske som til det operasjonelle og strategiske nivå.* For å begrense studiens omfang og samtidig unngå løsninger som bygger på et urealistisk eller spekulativt grunnlag, vil enkelte avgrensninger og forutsetninger måtte fastlegges innledningsvis. Disse er delvis av sikkerhetspolitisk og delvis av økonomisk art, og kan i korte trekk oppsummeres slik:

1. Sikkerhetspolitiske forutsetninger:

- Forsvarets oppgaver forblir de samme, slik de er formulert av Stortinget. Det er altså ikke på tale å drøfte et lavere sikkerhetspolitisk ambisjonsnivå for landet som helhet, derimot kan det bli aktuelt å diskutere en ytterligere nedprioritering av de relativt sett minst utsatte områder.
- Norges tilknytning til NATO endres ikke, herunder opprettholdes også de selvpålagte restriksjoner i atom-, base- og øvelses-sammenheng. Fast stasjonering av allierte tropper tas derfor ikke i betraktning.
- Sveriges stilling endres ikke, og forutsetningen om det svenske forsvars evne til å sikre oss mot angrep over deres territorium opprettholdes.

2. Økonomiske forutsetninger:

- Forsvarsbudsjettet vil i overskuelig fremtid holde seg på omtrent det samme nivå, men noen reell vekst – selv på bare 2% – er neppe noe vi skal ta for gitt med den økonomiske situasjon landet befinner seg i. Fordelingen på forsvarsgrenene blir imidlertid tilnærmet den samme, med den forespeilede relative økning på Hærens materiellbudsjett i de nærmeste år.
- Driftskostnadenes andel av det totale budsjett vil ikke la seg redusere avgjørende. Dette har sammenheng med bl a verneplikt-systemet, som nødvendiggjør et høyt aktivitetsnivå for å sikre hver innkalling en tilfredsstillende opplæring, samt gjennomføre de nødvendige repetisjonsøvelser.

- Endelig vil vi forutsette at prisutviklingen på militært materiell vil fortsette i samme spor som nå, dvs at hver ny generasjon av de viktigste materielltyper fordyres i forhold til de foregående. I tillegg vil ny teknologi skape helt nye våpensystemer (f eks fiber-optisk styrte panservernmissiler), som riktignok vil være vesentlig bedre enn dem de avløser, men også vesentlig dyrere.

Basert på disse forutsetningene vil problemet i det etterfølgende bli drøftet etter følgende disposisjon.

- En vurdering av trusselen, med vekt på det operasjonelle nivå;
- En vurdering av svake punkter ved vårt nåværende landforsvarskonsept;
- Beskrivelse av, og begrunnelse for, et nytt landmilitært forsvarskonsept;

Avslutningsvis vil jeg så komme noe inn på konseptets gjennomførbarhet i forhold til sannsynlig gevinst, naturlig konservatisme i den militære organisasjon, etc.

Trussel

Den militære trussel mot Norge er både vel kjent og godt dokumentert, spesielt på strategisk nivå. De nærmere detaljer rundt hensikter, angrepsalternativer, mål, tidsbehov, etc skal derfor ikke gjentas her, det vises i stedet til Forsvarsstudien av 1985. (1) Likeledes har vi etter hvert fått en serie dokumenter som beskriver angriperens taktikk, dvs hans opptreden på divisjonsnivå og lavere. Disse har riktignok hatt den svakhet at de i hovedsak har fremstilt sovjet hærens muligheter under kontinentale forhold, men gradvis er også beskrivelser av sovjetisk taktikk i terreng av vår type kommet mere med. (2)

Den del av trusselbildet vi imidlertid har dårligst innsikt i er det operasjonelle perspektivet, dvs hvordan sovjetrusserne vil føre striden på arme- og frontnivå – altså det de selv kaller «operasjonell kunst». Denne svakheten skyldes først og fremst at vi selv ikke har noen egentlig gjennomreflektert operasjonell doktrine, noe som igjen henger sammen med at vi aldri har operert med forband av en størrelse som gjør dette umiddelbart naturlig. Ettersom nettopp den operasjonelle dimensjonen vil spille en hovedrolle i såvel trusselvurderingen som den senere konseptbeskrivelse, vil jeg imidlertid her prøve å gi begrepet et visst innhold, i mangel av en offisiell norsk definisjon. Det understrekes samtidig at betegnelsen «operasjonell» bevisst benyttes i stedet for «operativ», i det operativ også brukes for å beskrive det som angår stridsmidlenes anvendelse generelt – dvs i motsetning til det administrative eller logistiske – uansett forband.

Det operasjonelle nivå er plassert mellom det taktiske og det strategiske i det militære begrepshierarki, i den forstand at det skal prøve å realisere de mål strategien foreskriver ved en gunstigst mulig kombinasjon av de taktiske elementer. Det avgjørende poeng er her at denne kombinasjonen skjer på en slik måte at den samlede operasjonelle effekt er større enn summen av sine taktiske enkeltbidrag, altså det vi kaller synergi. Som klassisk eksempel på dette kan vi bruke det tyske Blitzkrieg-konseptet, som fremkalte et totalt sammenbrudd på Vest-

fronten i 1940, på tross av at de avdelinger tyskerne fysisk slo på taktisk nivå utgjorde en meget begrenset del av den samlede allierte styrke. Det operasjonelle karakteriseres med andre ord ved at det gjennom riktig valg av tid og sted for innsetting av de taktiske virkemidler opphøyer deres effekt i en høyere potens, og er derfor noe mer enn bare taktikk i større skala. Akkurat dette er noe sovjetrusserne tradisjonelt er meget klar over, og som de derfor tillegger stor vekt i sin militære tenkning. Manglende erkjennelse og innsikt på dette punkt i Vesten, og kanskje særlig i små land, blir da et tilsvarende handicap. Den videre behandling av trusselen vil derfor konsentrere seg om det operasjonelle, fordi vi her muligens kan lære noe avgjørende om hvordan sovjetarmeen har tenkt å utkjempe neste krig, og hva slags bærende ide de vil ha for føring av striden.

Det helt dominerende problem for sovjetiske militærteoretikere i de senere år har vært å finne en løsning på hvordan deres konvensjonelle overlegenhet best kan utnyttes for å skape en avgjørelse før NATO-landene rekker å ta en beslutning om bruk av kjernefysiske våpen for å gjenopprette balansen. Dette har ført dem tilbake til en av klassikerne i sovjetisk militær tenkning, nemlig Marsjal av Sovjet-Unionen Mikhail Nikolajevitsj Tukhachevski, som ble henrettet av Stalin under utrenskningene i officerskorpset i 1937. Tukhachevski, som var avdelingssjef ved Frunzeakademiet og senere generalstabssjef, utledet i 20- og 30-årene en teori for landkrigen som bygget på prinsippet om «krig på dypet», dvs et oppgjør med den tradisjonelle bredfrontsstrategi til fordel for en strategi basert på kraftsamling mot utvalgte punkter i den fiendtlige front, etterfulgt av gjennombrudd og inntrengning mot dype og strategiske mål.⁽³⁾

Dette lyder kanskje ikke særlig originalt når man kjenner de tankene vestlige militære tenkere gjorde seg i samme periode. Det er imidlertid en påfallende forskjell mellom Tukhachevski og hans samtidige i Vesten, nemlig den at mens de øvrige hovedsaklig var opptatt av stridsvogner og mekaniserte forband som verktøy for å føre krigen inn på fiendens dyp, oppfattet den tidligere tsaristoffiseren dette som et helt generelt grunnprinsipp. Poenget var altså at man på en eller annen måte, likegyldig hvilken, greide å projisere slagkraft inn bak fiendens linjer, og dermed fikk evne til *samtidige* operasjoner over hele det fiendtlige dyp – like fra fronten og tilbake til de bakre områder i strategisk forstand. Denne samtidige strid over store avstander, ikke på tvers

av fremrykningslinjene men på langs av dem, skulle bidra til å viske ut bildet av et ordnet krigsteater med fronter og bakre områder, og dermed fremkalle et psykologisk sammenbrudd hos motstanderen – en paralysing av både vilje og evne til motstand på alle nivåer. Altså i prinsipp de samme tanker som hos panserteoretikerne i Vesten, men typisk nok i større målestokk og med alle slags virkemidler. Navnet på en slik operasjon er på russisk en «desant», og avhengig av hva slags medium som benyttes for inntrengning på dypet snakker man om en marine-desant, en luftmobil desant, en stridsvogns-desant, osv. (Fig. 1)

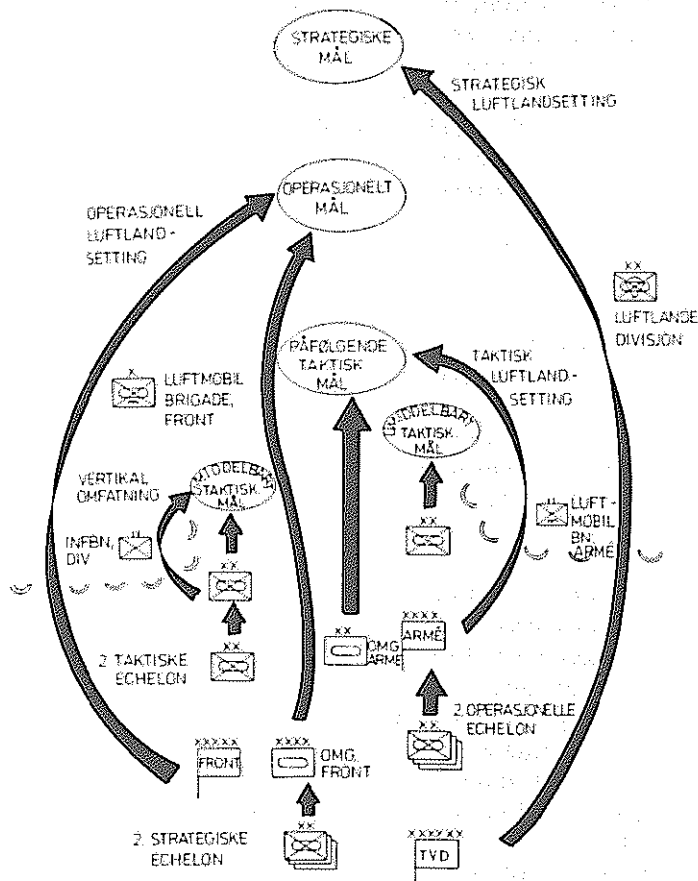

Fig 1 – Det sovjet-russiske desant-prinsipp (skjematisk)

Hvilken betydning sovjetrusserne tillegger dette fremgår ikke bare av den plass det opptar i sovjetisk militærlitteratur, men også av det interessante faktum at det er avdelinger av desant-typen som i de siste 5 – 10 år har hatt den høyeste prioriteten ved oppbyggingen av konvensjonelle sovjetiske styrker. Marineinfanteriet er utviklet fra regimentet til brigader og er tilført nytt materiell; egne luftmobile avdelinger som gradvis mekaniseres er etablert både på arme- og frontnivå, og for de tradisjonelle hærstyrker er konseptet med operative manøvergrupper (OMG) lansert.⁽⁴⁾ I tillegg kan vi se det samme prinsipp i en mer subtil utgave bak de etter hvert meget omtalte Spetsnazgrupper, som skal bringe krigen like inn i motstanderens regjeringskontorer fra første øyeblikk.⁽⁵⁾ Her skal vi spesielt merke oss at desant-avdelingene ofte inngår på flere nivåer, og på en slik måte at avdelingenes størrelse og organisasjon gjenspeiler vedkommende nivåes horisont i tid og rom.

Det er med andre ord en nøye tilpasset balanse mellom desantstyrkens iboende stridsutholdenhet og den tid man må regne med å skulle operere isolert før hovedstridskrefter kontrollert av det samme nivå vil kunne foreta link-up. Jo høyere opp styrken inngår, jo mer slagkraftig er den.

Spør vi nå om hvilke av disse forband som er best egnet for operasjoner i Norge, er svaret åpenbart først og fremst de luftmobile avdelinger. Dette følger ikke bare av terrengforholdene, men også av at slike avdelinger vil være meget kosteffektive i våre områder pga den lavere luftverndekningen her sammenlignet med kontinentet. Det er derfor rimelig å anta at slike styrker vil opptre i et antall som ihvertfall ikke er mindre enn det organisasjonstablåene tilsier. Når det så gjelder de andre desant-typene, er det klart at f.eks. OMG'er i vanlig forstand ikke vil kunne operere her i landet. Disse utgjøres normalt av en stridsvognsdivisjon på armenvå og en stridsvognsarme på frontnivå, noe som neppe er særlig hensiktsmessige enheter her til lands.⁽⁶⁾ Imidlertid kan vi ikke helt utelukke at en motorisert infanteridivisjon vil benytte sitt stridsvognsregiment på denne måten, om ikke på eget initiativ så kanskje pålagt av armeen. Regimentet vil i så fall bli satt inn i et operasjonelt raid der det utnytter et gjennombrudd skapt av motoriserte infanteriregimenter, løsriver seg fra disse og trenger langt innover på dyp hvor det ennå ikke er organisert motstand – bl a for å søke kontakt med operasjonelle luftlandsettinger. Et forhold som kan sannsynliggjøre dette er jo at divisjonen – som spill og kartøvelser ved militære

skoler stadig viser – har problemer med å utnytte stridsvognsregimentet i tilknytning til striden mot våre brigader, rett og slett fordi det ikke finnes manøverrom dersom vårt terrengvalg er noenlunde fornuftig. OMG'er på divisjonsnivå er riktignok ikke beskrevet i faglitteraturen og kan derfor muligens virke noe spekulativt, men vi skal likevel huske at Norge er et såvidt spesielt og lite operasjonsteater i den større sammenheng at dette godt kan planlegges av de berørte avdelinger uten at det derfor finner veien til militærpressens spalter.

Spetsnaz-operasjoner utgjør ikke egentlig noen ny trussel – selv om den store mediainteressen rundt dem i de seneste par år er egnet til å skape inntrykk av det. Det som derimot er interessant er at sovjetrusserne selv, ut fra sine erfaringer fra Afghanistan og i tråd med sin interesse for desant-operasjoner generelt, nå later til å tillegge dem økende betydning også i Europa. Dette synspunktet har bl.a. vært fremmet av det velrenommerede tidsskriftet *Jane's Defence Weekly* så sent som i oktober 1987, på bakgrunn av at det i den senere tid er foretatt flere utnevnelser av sjefer som regnes for spesialister på denne type operasjoner på meget høyt nivå innen den sovjetiske styrkegruppe i Øst-Tyskland.⁽⁷⁾

I den forbindelse vil jeg også peke på enkelte forhold som må bidra til å gjøre anvendelse av Spetsnaz-grupper særlig tiltalende i Norge, spesielt i en førinvasjonsfase. Disse er bl.a.:

- Totalforsvarskonseptet, med stor avhengighet av en sårbar mobiliseringsprosess (sabotasje av telthus, etc);
- Forsterknings- og overføringsavhengigheten, som er sårbar for sabotasje av et begrenset antall kritiske kommunikasjoner (vei- og jernbanesamband, mv);
- Et selv etter vestlige forhold meget åpent samfunn, uten noen tradisjon for den type årvåkenhet og skepsis i befolkningen som er mer utbredt i land med f.eks. et terrorist-problem.

Ser vi på den avgjørende betydning disse faktorene har for hele vår forsvarsevne, må vi antagelig innse at vellykkede spesialstyrkeoperasjoner i realiteten vil kunne svekke alvorlig hele den organiserte forsvarskamp allerede før den er begynt. Ethvert fremtidig landforsvarskonsept må derfor inneholde sikring mot dette trusselaspektet som en integrert del på linje med mer tradisjonelle operative gjøremål.

La meg oppsummere en del karakteristiske trekk ved trusselen på operasjonelt nivå:

- Sovjetisk militær tenkning legger avgjørende vekt på evnen til *samtidig* strid over hele motstanderens dyp, dette gjøres ved de såkalte desant-operasjoner som projiserer kampkraft langt inn på fiendens område og tar sikte på å paralysere hans beslutnings- og forsyningssapparat;
- En slik ide vil hos oss best la seg realisere ved en kombinasjon av mekaniserte og luftmobile avdelinger, der spesielt de siste får en viktig rolle pga terrengets egenskaper. Dette vil kunne suppleres med operasjoner av spesialstyrker fra et meget tidlig tidspunkt – også i de deler av landet hvor det ikke eksisterer noen D-dags invasjonstrussel;
- Sovjetarmeen har i de senere år etablert en betydelig evne til å realisere et slikt konsept innenfor sin organisasjon.

Hovedpoenget å ta med seg videre fra dette resonnementet er derfor etter mitt skjønn at vi må være forberedt på å skulle føre striden over store deler av vår operasjonelle dybde samtidig, og at trusselen mot de bakre områder med andre ord ikke bare er et problem for de fremste brigader som man kan løse ved en hensiktsmessig gruppering av forsyningsavdelinger e.l. Forutsetter vi at angrepets strategiske mål er noe mer enn kun å sikre seg fotfeste på en begrenset kyststripe til støtte for egne fly- og flåteoperasjoner i havet utenfor, er den i realiteten like mye et distrikts- eller forsvarskommandoprosjekt. Desant-operasjoner er altså ikke bare et slags supplement til mer tradisjonell strid, de utgjør i realiteten selve kjernen i den sovjetiske forestilling om den moderne krig – krigen der operasjonsområdenes største utstrekning er i dybden, ikke i bredden. Dette blir antagelig ikke mindre tiltalende i et land der militærgeografien allerede i utgangspunktet legger opp til det gjennom en sterk kanaliseringseffekt.

Svakheter ved det nåværende landforsvarskonsept

Forutsetningen for å kunne formulere et nytt landforsvarskonsept må nødvendigvis være at man greier å identifisere svakheter ved det gamle. Det generelle problem er som nevnt i innledningen ubalansen mellom mål og midler, men for å komme videre i analysen er vi avhengige av å kunne løse opp dette i sine enkelte faktorer. Det er da hensiktsmessig å sortere problemene i 3 hovedgrupper.

- Ubalansen mellom styrkenivå og nasjonalt ambisjonsnivå, dvs for få styrker – og da særlig operative enheter – i forhold til de områder vi prøver å dekke med dem;
- Grunnleggende svakheter ved operasjonelle og taktiske konsepter, *der jeg med operasjonelle og taktiske konsepter forstår den del av det samlede landforsvarskonsept som angår avdelingenes anvendelse på operasjonelt og taktisk nivå;*
- Mangel på differensiering og geografisk tilpasning i landstridskref-tenes organisasjon, med en tildels lite rasjonell og dermed lite økonomisk landforsvarsstruktur som resultat.

Disse skal vi nå komme tilbake til og utdype noe nærmere i tur og orden.

Ubalanse mellom totalt styrkenivå og nasjonalt ambisjonsnivå

Ubalansen mellom våre samlede disponible styrker og det vi prøver å utrette med dem gjenspeiler i realiteten Norges forsvarspolitiske hovedproblem, nemlig at vi egentlig er for få mennesker her i landet til å kunne forsvare et såvidt stort territorium. Selv med en prioritering av forsvarsinnsatsen til det vi i dag oppfatter som de viktigste områder er derfor antall avdelinger – spesielt operative enheter – for lite. Således

fører den planlagte innsetting av 5 brigader i kjerneområdet Troms – Ofoten til at man er ute av stand til å slå en invasjonsstyrke av sannsynlig størrelse i noen av de øvrige aktuelle områder med de avdelinger som settes opp der. Dette illustreres best ved å analysere hvordan et angrep mot Sør-Norge med det sentrale Østland antagelig vil forløpe. Her vil en invasjon på begge sider av Oslofjorden umiddelbart binde begge de 2 fremgrupperte brigader på hver sin side av fjorden, mens den tredje og siste vil utgjøre DK/Divisjonssjefens eneste tilgjengelige reserve på kort sikt. Dermed vil den også være den eneste avdeling som kan settes inn mot de samtidige luftlandsettinger som må forventes i tråd med det omtalte desantprinsipp, og som antagelig vil omfatte:

- En *strategisk* luftlandsetting mot området Oslo – Gardermoen med hele eller deler av en luftlandedivisjon, som i en slik operasjon trolig vil være under kontroll av det vestre TVD;⁽⁸⁾
- En eller flere *operasjonelle* luftlandsettinger med hele eller deler av en luftmobil brigade (frontnivå) mot områder som Hillestad, Drammenselven, Vannsjø, Rygge eller tilsvarende.

Dette er åpenbart i overkant av hva selv en panserforsterket brigade vil kunne greie å ta seg av, og uansett vil en slik oppgave være tidkrevende. Dermed er det tvilsomt om vi vil være i stand til å konsentrere de 2 brigadene som antagelig er et minimum for å lykkes, og slå fienden på den siden av fjorden hvor han kraftsamler før det er for sent. Særlig gjelder dette når den ene av dem i utgangspunktet er disponert i et defensivt oppdrag. Den eneste løsning man kan se på dette dilemmaet er overføring av en eller flere brigader fra andre landsdeler, men også dette er meget tidkrevende og vil neppe la seg gjennomføre raskt nok til å skape en avgjørelse i tide. Konklusjonen på dette punktet må derfor bli at vi i dag har for få operative enheter til å opprettholde et såvidt høyt ambisjonsnivå som det vi tilstreber, nemlig en reell anti-invasjonsevne i alle de områder vi anser truet.

Grunnleggende svakheter ved operasjonelle og taktiske konsepter

Den neste hovedinnvendingen er altså mangelen på konsistens mellom operasjonelle og taktiske konsepter på den ene siden, og de begrensning-

ger som følger av norske avdelingers antall og kvalitet på den annen. Mer konkret betyr dette at våre forsvarsplaner og taktiske direktiver reflekterer et operasjonelt og taktisk grunnsyn som for det første er utpreget direkte – i motsetning til indirekte – og dernest også svært defensivt, enten bokstavelig eller som utilsiktet konsekvens av et direkte tenkesett. Dette på tross av at såvel historisk erfaring som ren logikk tilsier at tallmessig og materiell underlegenhet bare kan kompenseres gjennom indirekte og offensive operasjoner – uansett hvor paradoksalt dette høres ut i første omgang.⁽⁹⁾

På operasjonelt nivå kommer denne bristen til uttrykk ved at praktisk talt alle våre brigader i dag er utgangsdisponert for defensive operasjoner, dvs i en eller annen forsvarsstilling. Tidligere lå disse gjerne noe tilbaketrukket i forhold til de aktuelle invasjonstrender eller -områder, men i de senere år er dette forandret til fordel for et mere fremskutt forsvar for å kunne stanse fiendens oppbygging av et brohode i tide. Uansett fremskutt eller tilbaketrukket forsvar er likevel det offensive innslag som regel begrenset til en eller annen motangrepsplan med styrker som da innledningsvis er forutsatt å føre et vellykket forsvar. Lykkes ikke dette skal vi falle tilbake til det sterkest mulige lende lenger bak og søke å stanse fienden der, noe som umiddelbart har 2 svakheter:

- Det vi ikke har greid i de opprinnelige forsvarsstillinger greier vi neppe å improvisere under en fortløpende tilbaketrekning med en mekanisert angriper i hælene;
- Selv om man mot formodning skulle lykkes vil dette åpenbart ikke produsere noe annet enn noen dagers utsettelse av det endelige sammenbrudd så lenge vi ikke foretar oss noe som kan endre de grunnleggende betingelser striden føres under, dvs noe offensivt. På dette stadium teoretiserer man seg imidlertid ut av problemene ved å forutsette overføring av styrker fra andre landsdeler.

Vi tar altså ikke hensyn til at dersom den svakere part aksepterer forsvar som sin hovedstridsform – uansett om det er fremskutt eller tilbaketrukket – så vil han nærmest med en naturlovs presisjon komme til å tape. Dette fordi den sterkere angriper vil kunne engasjere forsvaret med tilstrekkelig styrke til å binde og fastholde det, for så å utnytte sitt styrkeoverskudd til enten å omgå forsvareren der dette er mulig, eller også rett og slett slite ham ned gjennom ren utmattelse. Dette vil særlig

gjelde mot brigader av vår type, som mangler mobil beskyttelse og dermed vanskelig vil kunne løsrives for å manøvrere når de først er kommet under ild fra en angriper med overlegen tung ildkraft. Det vi derfor i realiteten sier med vårt nåværende konsept er omtrent følgende: Vi får drive forsvarsstrid med det vi har så lenge det holder, og deretter får det gå som det kan. Når en slik disponering av brigadene likevel er den dominerende i våre forsvarsplaner er antagelig noe av forklaringen å finne nettopp i den manglende erkjennelse av det operasjonelle nivå's egenart og betydning, noe vi skal komme tilbake til og begrunne nærmere i omtalen av et nytt landforsvarskonsept.

På taktisk nivå vil våre begrensninger følge direkte fra en sammenligning av norske og sovjetiske avdelinger på de felter som bestemmer deres fysiske stridsevne, nemlig ildkraft, mobilitet og beskyttelse. Denne sammenligningen vil i korte trekk måtte fortelle oss følgende:

- Våre avdelinger har for mye av sin ildkraft fordelt til de fine kalibrene, dvs vi har for mange håndvåpen og for lite tung ildstøtte både direkte (panservern) og indirekte (artilleri). Dette reduserer sterkt vår evne til såvel direkte bekjempelse av fiendens mekaniserte manøveravdelinger som indirekte beskytning av de bakenforliggende støtte- og forsyningsavdelinger;
- Norske avdelinger er fortsatt i hovedsak fotmarsjerende, om enn med en viss kapasitet for beltevoغنtransport. Dette gir oss begrenset evne til å manøvrere innen operasjonsområdet, og absolutt ingen evne dersom allerede engasjerte avdelinger skal løsrives og flyttes under ild. På dette feltet er vi i klar ubalanse med fienden, som med sin høye mekanisering og store helikopterkapasitet er meget bevegelig. Etter som tempoet i operasjonene imidlertid bestemmes av den mest mobile part, fører dette i praksis til at vi får liten evne til å gjennomføre operasjoner som innebærer forflytning over noe lengre avstander. Dette fordi fiendens større mobilitet vil bidra til at den forutsetning vår operasjon er planlagt på ofte vil endres før planen kan komme til utførelse. Spesielt gjelder dette i forsvar, der det allerede i utgangspunktet er vi som reagerer på fiendes tiltak, men også i angrep fordi vellykket angrepsstid forutsetter kraftsamling. Kraftsamling betinger imidlertid større relativ evne enn motparten til å dra sammen avdelinger når en operasjon først er i gang, etter som totalt hemmelighold og overraskelse neppe er realistisk med styrker av noe omfang;

- Endelig har norske enheter liten eller ingen mobil beskyttelse, og må derfor unngå å utsette seg for fiendens overlegne tunge ild med andre avdelinger enn dem som har hatt tid til å skaffe seg en troverdig beskyttelsesgrad. Dette innebærer spesielt at vi må unngå vedvarende strid fra statiske posisjoner som ikke er befestet. Med «vedvarende» mener vi da enhver tid som overskrider den tid det normalt tar fienden å lokalisere en forsvarsstilling, og deretter iverksette beskytning med artilleri, helikoptere eller andre tunge våpen.

Ser vi imidlertid på i hvilken grad våre taktiske retningslinjer gjen-speiler disse begrensningene, virker det åpenbart at de grunnleggende taktisk-teoretiske resonnementer bak reglementenes praktiske anvisninger ikke har vært gode nok. I forsvar går vårt konsept rett og slett ut på å velge det for oss gunstigste sted på fiendens fremrykningsakse, for der å etablere en sterkest mulig forsvarsstilling hvor en serie tapskrevende forsøk på å bryte igjennom etter hvert skal berøve ham viljen til fortsatt angrep. Dette må vi imidlertid erkjenne innebærer følgende:

- Vi konsentrerer til enhver tid forsvarsstriden om de mekaniserte manøveravdelinger, dvs nettopp de ledd som vi allerede har fastslått utgjør det minst sårbare element i hans organisasjon for våre gjen-nomgående lett utrustede avdelinger;
- Vi forutsetter implisitt at vi på forhånd har vært i stand til å skaffe hele avdelingen tilstrekkelig beskyttelse, dvs minimum splintsikker overdekning. Ser vi på hvilken tid dette vil kreve f.eks. med en infanteribataljon i et norsk normallende er en slik forutsetning antagelig illusorisk;
- Konseptet er preget av en taktisk sett direkte tenkemåte, derved at det reduserer forsvarsstriden til en primitiv styrkeprøve hvor den vinner som har størst evne til å erstatte menn og materiell etter hvert som de går tapt i stridslinjen, hvilket pr forutsetning ikke er oss. Som en konsekvens av denne direkte betraktningmåten blir konseptet også ensidig defensivt, og følgelig vil striden komme til å fortone seg som mer forutsigbar for angriperen. Vi konsentrerer våre styrker på det punkt hvor hans organisasjon har best muligheter for å bekjempe dem, og hvor han følgelig foretrekker å ha oss når vi først representerer et visst potensial. Dermed fører vi i realiteten striden mer på fiendens premisser enn på våre egne, så lenge gruppering i selv meget kanaliserende lende ikke alene løser det grunnleggende problem – nemlig hans større evne til å tåle tap over tid.

Dette kan vi bare løse ved å introdusere et helt annet element av offensiv oppreden også innenfor rammen av de defensive hovedstridsformer, noe alle reglementer og direktiver forsåvidt også understreker betydningen av i generelle vendinger. Det skal også tilføyes at det er åpnet for en ganske betydelig grad av offensive tiltak i form av offensiv strid (brigadenivå) og aktiv strid (bataljonsnivå).⁽¹⁰⁾ Problemet er imidlertid at disse konseptene fortsatt sliter med å slå igjennom, i den forstand at de ikke øves i noen utstrakt grad eller på noen systematisk måte. Dermed er i praksis det samlede inntrykk av våre avdelinger i forsvar fortsatt «tø opp og en tilbake».

I angrep er problemet tilsynelatende mindre fordi vi i noen grad selv kan velge et mindre beskyttet mål, og innledningsvis heller ikke er avhengige av like omfattende feltarbeider som i forsvar. Vanskelighetene melder seg imidlertid etter hvert – i verste fall ved at fienden som før nevnt utnytter sin større mobilitet til å rokere med sine styrker slik at angrepsplanens forutsetninger ryker. Risikoen for dette vil riktignok kunne reduseres noe ved å tilstrebe en avskjæring og isolering av ethvert angrepsmål hvor det i det hele tatt befinner seg fiendtlige styrker. Det problem som imidlertid forblir uløst er angrepets slutfase, der avdelingen reorganiserer på eller nær målet og forbereder seg på et evt motstøt. I praksis innebærer dette at den må være forberedt på å skulle føre regulær forsvarsstrid med maksimum like mange timer til forberedelser som den helst skulle trenge dager, etter som den ildkraft et motstøt vil bli gjennomført med neppe vil være vesentlig svakere enn under annen angrepsstrid. Dermed tar vi ikke den nødvendige konsekvens av at våre egne avdelinger mangler mobil beskyttelse, og følgelig må unngå strid fra ubefestede statiske posisjoner. Vi har med andre ord ikke analysert vårt angrepskonsept langt nok, i det vi har forsømt å stille spørsmålet «Hva nå?» når et angrepsmål først er tatt. Resultatet av dette vil antagelig bli at gevinsten ved forøvrig vellykkede angrep pulveriseres fordi fienden gis anledning til å fastholde og ødelegge angrepsavdelingen under reorganiseringen, hvoretter målet kan tas tilbake relativt smertefritt. Konklusjonen blir derfor at også vårt angrepskonsept må videreutvikles under hensyntagen til dette problem.

Så langt svakhetene i våre taktiske retningslinjer i prinsippet; det interessante spørsmål blir selvfølgelig hvor mye dette vil bety i praksis.

Meningene om dette er trolig mange, men det nærmeste noen er kommet i å kvantifisere disse konsekvensene er trolig FFI's Hæranalyse fra 1978.⁽¹¹⁾ Her kan vi lese følgende i sluttrapporten

«Overfor den fremtidige trussel – på landsiden en betydelig økning av først og fremst krumbaneild, og på luftsiden en vesentlig økning av nærstøtten og transportstøtten – er våre styrker slik de er sammensatt og opererer meget sårbare. Det fører til tap, og dermed til redusert slagkraft. Våre feltavdelinger mangler midler og gis i de tilfeller vi har studert små muligheter for å løse pålagte oppdrag – de har utilstrekkelig fysisk beskyttelse, ildkraft og taktisk mobilitet.»

Dette var riktignok gårsdagens brigade, men det er vel etterhvert blitt klart at med den stadige nedtrapping av såvel moderniseringsprogrammets innhold som dets omfang er det tvilsomt om resultatet ville blitt særlig mye bedre med morgendagens.⁽¹²⁾ Alt i alt må det derfor være grunnlag for å hevde at vi ikke har hatt den fantasi og evne til taktisk innovasjon som den materielle situasjon tilsier, men i stedet har fortsatt å klamre oss til et direkte taktisk konsept. Dette har riktignok den uomtvistelige fordel at det er enkelt og derfor tiltalende i seg selv, men til gjengjeld fordrer det et annet materielt utgangspunkt enn det som er vårt. Som følge av dette er det oppstått et gap mellom hva vi ønsker at våre avdelinger skal gjøre og hva de faktisk er i stand til.

Manglende differensiering i landstridskreftenes organisasjon

Den siste grunnleggende svakhet ved det nåværende landmilitære konsept er mangelen på spesialisering av de ulike avdelingstypene til mer avgrensede oppgaver, med de muligheter for differensiert organisasjon og derav følgende rasjonaliseringsgevinst dette innebærer.

Landstridskreftene består i dag av 3 oppbud eller hovedtyper av avdelinger, nemlig felthæren, lokalvern avdelingene og Heimevernet. Disse er på lags-, tropps- og kompani/områdenivå alle tilnærmet likt organisert, og er i prinsippet ment å ha en viss evne til å løse de samme

typer oppgaver. Forskjellen mellom dem i slagkraft og stridsutholdenhet har derfor først og fremst ligget i den ulike tildeling av støtte- og forsyningsorganer høyere opp i organisasjonen. Etter hvert som økonomien gjør det stadig vanskeligere å oppruste alle våre avdelinger i samme grad er det likevel blitt klart at f.eks. en HV-tropp i forhold til en regulær geværtropp fra en modernisert brigade vil bli klart svakere med hensyn til både ildkraft og mobilitet. Det som da er påfallende er at man hele tiden forsøker å minimalisere denne forskjellen, i stedet for å akseptere at dette er en håpløs oppgave og i stedet foreta en gjennomtenkning av de ulike avdelingers prinsipielle rolle innenfor det samlede landforsvar, med sikte på å spesialisere dem mot oppgaver som er bedre i balanse med deres egenskaper. En organisasjon som den nåværende har riktignok den fordel i teorien at den gir en viss handlefrihet med hensyn til fleksibel bruk av avdelingene om hverandre, men etter hvert begynner ulikhetene å bli såvidt store at dette likevel må sies å være en illusjon. Da må det på et eller annet tidspunkt være bedre å gå til en bevisst operativ arbeidsdeling som fritar oss fra behovet for å opprettholde en viss minste kapasitet for alle typer oppdrag i alle typer avdelinger. F.eks. vil en avdeling organisert for strid fra faste fortifikasjoner bare i begrenset grad trenge slike utrustningsgjenstander som kjøretøyer eller radioer, dermed kan slike ressurser frigjøres for enheter tiltent mobile oppgaver. Ved fortsatt å avstå fra operativ spesialisering og i stedet prioritere en handlefrihet som likevel er illusorisk, fraskriver vi oss dermed muligheten for å kraftsamle knappe ressurser i de avdelingstyper hvor de er kritisk nødvendige for avdelingenes operasjonsmønster og oppdrag.

En tilsvarende innvending kan forøvrig også rettes mot den måten våre operative enheter nå differensieres på, etter at økonomien ikke lenger tillater en modernisering av alle til samme nivå. Her kan man riktignok ikke snakke om å lage ulike strukturer avhengig av oppdrag, etter som brigadenes oppgaver som mobile avdelinger i prinsipp må være de samme overalt. Det som derimot hadde vært mulig var å foreta en geografisk betinget differensiering, slik at hovedutrustningen, spesielt på kjøretøysiden, var i samsvar med terrengets egenskaper i det område brigaden primært skal operere. I stedet har man nokså ukritisk satt likhetstegn mellom modernisering og mekanisering, samtidig som Nord-Norge har beholdt sin prioritet på tilføring av de mest moderne avdelinger. I kombinasjon fører dette bl.a. til at de såkalte «mekani-

serte» brigader (Brig 95) alle blir satt inn i Nord-Norge, hvor terrenget gjør dem relativt sett mindre egnet. I tillegg kommer at selve strukturen, med den spredning av våre fåtallige pansrede kjøretøyer som den innebærer, er i skrikende motsetning til de historiske erfaringer med hensyn til hvordan mekaniserte forband bør organiseres og brukes. Det skal imidlertid tilføyes at denne problemstillingen er registrert og tatt opp av FKN med sikte på en revurdering, og at de foreløbige konklusjoner på dette arbeidet synes å peke i retning av en annen løsning.

Til slutt skal det også pekes på at den svakhet som ligger i en defensiv utgangsdisponering av våre brigader, og som allerede er påtalt, også har et organisasjonsmessig aspekt. I flere tilfeller er disse defensive oppdragene knyttet til viktige statiske installasjoner som flyplasser, marinebaser, mv, på tross av at vi samtidig investerer millioner av kroner i å gjøre de samme avdelingene mobile. Argumentet for dette er at en operativ enhet må kunne reagere dersom trusselen materialiserer seg et annet sted, men her svikter logikken fordi de samme objektene åpenbart fortsatt vil være for viktige til å bli liggende uforsvart. Altså må disse brigadene avløses, og følgelig burde oppdraget allerede i utgangspunktet ha gått til den avdeling man likevel til slutt blir nødt til å bruke. Eller for å si det på en annen måte: Statiske objekter bør forsvares av territorielle avdelinger konfigurert for statisk strid – ikke av mobile feltavdelinger. Når dette likevel skjer, skyldes det trolig en ureflektert tendens til å forutsette en slags proporsjonalitet mellom et objekts *betydning* og hensiktsmessigheten av å bruke en *brigade* til å forsvare det med.

Som det er forsøkt påvist i dette kapitlet kan det rettes innvendinger mot flere sentrale sider ved den nåværende organisering og bruk av våre landstridskrefter. Dette er belyst på en relativt inngående måte, med sikte på å kunne vise tilbake til disse resonnementene under fremstilling av og begrunnelse for et alternativt landforsvarskonsept. Alle de svakheter som er trukket frem kan selvsagt ikke avskaffes innenfor rammen av de endringer som kan tenkes gjennomført.

Hovedinntrykket er likevel at den modernisering av våre hærstyrker som det i dag legges opp til ikke i tilstrekkelig grad skaper en harmonisk helhet av operativ tenkning i balanse med den operative organisasjon. Det viktigste kravet til et nytt landsforsvarskonsept blir derfor å organisere vår fattigdom på en slik måte at de uheldige konsekvensene blir minst mulige, og nødvendigvis mindre enn de er i dag.

Beskrivelse av et nytt landmilitært forsvarskonsept

Krigen er intent annet enn en fortsettelse av politikken med andre midler, heter det i det mest berømte av alle sitater fra Carl von Clausewitz' klassiker «Vom Kriege». Minst like viktig – men typisk nok betydelig mindre kjent – er imidlertid fortsettelsen på det samme avsnittet, der Clausewitz med karakteristisk rasjonalitet minner om at dette ikke må føre til politiske krav til krigen som den etter sin natur og egenart ikke er i stand til å oppfylle.⁽¹³⁾ Her skal vi merke oss at han med «krigen» ikke bare forstår selve operasjonene når freden først er brutt. Begrepet inkluderer i realiteten en stats bruk eller trussel om bruk av makt generelt, og Clausewitz' berømte tese regulerer altså forholdet mellom staten og dens væpnede styrker i sin alminnelighet. På den ene side fastslås politikkenes overordnede stilling, på den annen innskjerpes at den politiske autoritet ikke må forlange noe av de væpnede styrker som militære midler alene ikke er i stand til å utrette. Det logiske utgangspunkt for den som skal beskjeftige seg med operative problemer på et høyere nivå blir derfor å formulere mål for den operative virksomhet som forener det politiske ønskelige med det militært mulige. Så også her, hvor jeg først skal prøve å se hvilke konklusjoner som kan trekkes for landforsvarets vedkommende ut fra Forsvarets oppgaver slik de er uttrykt av Stortinget. Deretter vil jeg forsøke å stille opp et landmilitært konsept som ikke bare er i pakt med disse konklusjonene, men også med de praktiske begrensninger av økonomisk og annen art som vi styres av. Beskrivelsen vil følgelig ta utgangspunkt i politiske eller nasjonal-strategiske bindinger, og fra disse utlede militær-strategiske konklusjoner som i sin tur styrer og operasjonelle og taktiske forhold. Dette tilsier at beskrivelsen vil måtte legge hovedvekten på de strategiske og operasjonelle nivåer, det taktiske nivå vil imidlertid også bli omtalt i store trekk. Det sier seg imidlertid selv at formulering av mer detaljerte taktiske retningslinjer hverken er mulig eller har den nødvendige almene militære interesse i denne sammenheng.

Strategiske forhold

Strategiske grunnbetingelser

Forsvarets oppgaver er utformet av Stortinget og fremgår av flere dokumenter.⁽¹⁴⁾ Holder vi utenfor de punktene som har tilknytning til FN-deltagelse, støtte til det sivile samfunn, etc og konsentrerer oss om hovedfunksjonene, skal Forsvaret *forebygge* krig og derved sikre freden i vår del av verden bl a ved å kunne løse følgende oppgaver:

- Kunne yte sterkest mulig motstand mot enhver form for angrep;
- Hevde suverenitet over norsk område og raskt kunne *avvise, begrense eller nedkjempe* ulike former for krenkelser (mine uthevelser).

Av dette kan vi slutte 2 ting av betydning for det videre resonnement:

- I den grad det eksisterer noen motsetning mellom evne til å *forebygge* en krig og evne til faktisk å *utkjempe* den hvis forebyggelsen feiler, skal vi ved valg av strategi legge størst vekt på det første;
- Ettersom vårt utgangspunkt er strategisk defensivt, dvs vi avventer et fiendtlig angrep før vi selv griper til militære midler, må vi også akseptere risikoen for at angriperen innledningsvis vil sikre seg et visst fotfeste på norsk territorium. Skal vi derfor kunne nedkjempe ham, slik oppgaven lyder, må striden som logisk konsekvens av dette føres offensivt på operasjonelt og taktisk nivå.

Det siste poenget kommer vi tilbake til under behandlingen av operasjonelt og taktisk grunnsyn. Foreløpig skal det bare påpekes at de politiske myndigheters pålegg forsterker det militære logikk allerede har fortalt oss under drøftelsen av svakheter ved det eksisterende landforsvarskonsept. Det første momentet angår imidlertid valg av strategi, og skal derfor diskuteres her.

For å oversette det politiske eller nasjonal-strategiske uttrykk «forebygge krig» til noe militær-strategisk håndgripelig, kan vi ty til følgende slutningsrekke: Å forebygge krig med militære midler er ensbetydende med å skulle avskrekke en mulig angriper. Avskrekking avhenger igjen av at man greier å skape en tilstrekkelig grad av usikkerhet mht utfallet av et angrep, noe som i sin tur betinger at vår evne til å

reagere med egne styrker ikke er forutsigbar mangelfull. Reaksjonsevne forutsetter i sin tur såvel strategisk som operasjonell mobilitet, det vil si evne til rask konsentrasjon av egne styrker i den truede landsdel og det aktuelle operasjonsområde. Denne mobiliteten må altså være så stor at fienden ved sin beregning av styrkeforholdet til enhver tid ikke kommer frem til at hans styrkeoppbygging går avgjørende mye raskere enn vår. I tillegg til dette må selvsagt de styrkene vi er i stand til å dra sammen ha en tilstrekkelig slagkraftig og balansert sammensetning til å kunne hevde seg mot angriperens avdelinger. Dette leder dermed frem til at vi må råde over mobile operative enheter som kan konsentreres mot det punkt hvor angrepet kommer for å kunne skape den nødvendige usikkerhet hos motparten mht gjennomførbarheten av operasjonen. Her er det også viktig å være klar over at avskrekkingen skal fungere under 2 forskjellige hovedscenarier. For det første skal den kunne forebygge det forberedte angrep, det som besluttet og planlegges allerede før konflikten bryter ut og som er et ledd i den større felttogsplan for angrepet på Vest-Europa. For det annet må den imidlertid også kunne forebygge det improviserte angrep, dvs det angrep som fremstår som nødvendig for sovjetrusserne først *etter* at krigen har brutt ut, f.eks. som resultat av en uheldig utvikling på andre frontavsnitt. Her kan vi bl.a. tenke oss et scenario hvor SU opprinnelig er innstilt på å unngå en invasjon i Sør-Norge, men hvor stagnasjon i fremrykningen gjennom Nord-Tyskland likevel gjør dette ønskelig for å skape grunnlag for ny fremgang ved å etablere en sterk trussel mot Nordsjøkysten og Storbritannia. Det er grunn til å tro at avskrekkingen i det siste tilfellet må være sterkere enn i det første, både fordi russerne da vil være i ferd med å miste gevinsten ved det de allerede har risikert og dermed vil være villige til å ta større sjanser, men også fordi selve krigssituasjonen må forutsettes å påvirke beslutningstagerne psykologisk i retning av større vilje til å akseptere usikkerhet. Dermed er det altså det siste tilfellet som blir dimensjonerende når vi skal prøve å analysere hvor mye forsvarsevne som er nok, evt når vi skal prøve å beregne gapet mellom hvor mye vi burde ha og hva vi faktisk har råd til.

Andre konsepter enn det som er bygget opp rundt en kjerne av operative enheter, som eksempelvis et territorielt basert lokalforsvar, er åpenbart uten evne til å avskrekke f.eks. et angrep mot en begrenset del av territoriet, nettopp fordi det er lett forutsigbart at invasjonsstyrken ikke raskt vil komme under press fra større styrker når den først har

nedkjempet territorialenhetene i det aktuelle område. Samtidig er det likevel klart at det ikke er mulig å basere seg på et landsforsvar som kun består av større mobile feltavdelinger, etter som disse nødvendigvis ikke vil kunne være tilstede overalt i en innledende fase. Dersom de militære omkostninger skal begynne å løpe for angriperen fra det øyeblikk han setter foten på norsk jord er vi derfor avhengige av territoriale styrker som kan yte øyeblikkelig motstand, og som dermed ivaretar en viktig dobbeltrolle:

- Strategisk sett å gi substans til den politiske beslutning om å sette seg til motverge med militære midler, og dermed samtidig eliminere mulighetene for et strategisk kupp mot deler av norsk territorium (dette illustrerer Clausewitz' poengtering av at det på strategisk nivå er *forsvareren* som velger å gå til krig, angriperen kommer alltid med fred).
- Operasjonelt sett å sinke og binde fiendens styrker, for dermed å skape en bedre forutsetning for de mobile feltavdelinger når disse kommer til og kan settes inn.

Vi kan altså trekke den foreløpige konklusjon at landforsvaret for å fylle en krigsavvergende rolle må bestå av såvel territoriale styrker som større, mobile forband.

Det neste spørsmål som må avklares blir så *hvem* vi egentlig er avhengige av å avskrekke: På hvilket nivå må avskrekkingen fremstå som troverdig? Er det Politibyrådet som skal overbevises, eller holder det om vi imponerer en eller flere armesjefer i de berørte militærdistrikter? Etter som et angrep på Norge bare har mening som ledd i en større krig i Sentral-Europa vil en evt beslutning om dette neppe være noe selvstendig politisk vedtak, selv om det nok må godkjennes politisk. Det vil altså snarere være en militær avgjørelse diktet av strategisk hensiktsmessighet, noe som igjen tilsier at det er TVD-nivået som må vurdere et angrep på hele eller deler av Norge som lønnsomt for at det faktisk skal skje. Dette fører til at vår oppgave blir å få sjefene på dette nivå til å anse det som lite hensiktsmessig å bruke styrker på en strategisk flankeoperasjon gjennom Norge mot Sentral-Europa, sammenlignet med å anvende de samme styrker direkte på sentralavsnittet. Avskrekking på et slikt nivå er vi imidlertid ganske opplagt ikke i stand

til å etablere med nasjonale ressurser, og den neste konklusjon vi må trekke er derfor at allierte land-, sjø- og luftstridskrefter også i fremtiden vil bli en nødvendig komponent i ethvert forsvar som skal ha noen rimelig evne til å forebygge et væpnet angrep på vårt område.

Landsdelsprioriteringer

Vi har altså utledet at landforsvaret må bygges opp rundt en kjerne av mobile operative enheter i en grad som gir troverdig avskrekking på minst TVD-nivå. Dette kravet skal nå tilpasses de ressursbegrensningene vi må leve med, der vi tidligere har påpekt at det allerede er en ubalanse mellom antall brigader og de områder vi prøver å dekke med dem. Ut av denne konflikten kan det etter mitt skjønn vanskelig komme annet enn en hardere prioritering av de mest truede områdene – på bekostning av de mindre truede. Dermed blir det også påkrevet å analysere nøye hva som egentlig skal til for at en landsdel kan sies å være strategisk truet, og i første omgang er det åpenbart 2 forutsetninger som må oppfylles:

- området må være strategisk *viktig*, dvs det må innebære en strategisk fordel for minst en av partene å beherske det;
- området må være strategisk *tilgjengelig*, dvs det må ha en beliggenhet i forhold til fiendens strategiske angrepsaksler som setter ham i stand til å komme dit.

Legger vi denne analysen til grunn, ser vi at vi i Norge primært har 3 truede landsdeler, nemlig:

- Østlandet med Oslo, som utgjør landets strategiske kjerneområde, og som dessuten ligger nært inntil de viktige Østersjøutløpene;
- Sørlandskysten med havner og flyplasser, hvorfra man behersker den nordlige flanken på de samme utløpene og kan utfordre de britiske og tyske mariners tradisjonelle herredømme i Skagerrak og Nordsjøen, og dermed også vil kunne påvirke operasjonene på kontinentet;
- Nord-Norge, spesielt Troms, der havner og flyplasser flankerer den avgjørende utseilingsleden for Nordflåten og samtidig befinner seg i det som for sovjetrusserne må være bekymringsfull nærhet av Kolabasene.

Vi skal altså merke oss at såvel Trøndelag som Vestlandet faller utenfor de mest truede områder etter disse kriteriene – ikke på grunn av liten betydning, men på grunn av sin relativt sett langt mer skjermede beliggenhet i forhold til de 2 strategiske hovedangrepsretninger mot vårt territorium, det vil si fra Kola eller gjennom Østersjøen. Trusselen mot disse områdene kommer følgelig primært fra fiendtlige raketter og langtrekkende fly, samt fra raids og sabotasje med spesialavdelinger. Det virker derimot søkt å skulle tenke seg større sovjetiske sjø- eller luftlandsettinger i disse landsdelene før mesteparten av enten det sørlige eller nordlige Norge er tapt – også når vi tar det omtalte desantprinsipp i betraktning. Dette forutsetter at markstridskrefter vil kunne nå frem til desantavdelingen i løpet av en tid som er i balanse med dennes innebygde stridsutholdenhet, men selv en komplett luftlandedivisjon vil med 1000 km fiendtlig kyst, territorium og luftrom mellom seg og sin operasjonsbasis henge i en meget tynn tråd. Herav følger at disse områdene først og fremst trenger luftforsvar og territorielle sikringsavdelinger, og i mindre grad er avhengige av større operative enheter. På tross av dette har vi i de senere år sett en betydelig landmilitær prioritering av særlig Trøndelag, i kjølvannet av forhåndslagringen for den amerikanske MEB (15) og på grunn av landsdelens generelle betydning som transittområde mellom syd og nord. Brig 12 blir herunder modernisert til panserforsterket standard, og Vestlandet har fått sin egen, riktignok lavere prioriterte, brigade. En slik disponering kan vanskelig forklares på noen annen måte enn at vi ikke har evnet å se at selv om disse områdene er *viktige*, så er de ikke derfor automatisk like *tilgjengelige* for enhver type trussel – vi har med andre ord gjort den klassiske feil å glemme at det er forskjell på nødvendige og tilstrekkelige betingelser, også i strategien.

Konklusjonen på dette må derfor bli at når behovene skal balanseres med ressursene kommer vi ut med en annen og strammere landsdelsprioritering enn i dag mht innsetting av operative enheter. Nord-Norge og Østlandet-Sørlandet må gis et tilstrekkelig antall moderniserte brigader til å etablere den tilstrekkelig avskrekkende evne, brigader i andre landsdeler må enten planlegges overført til de prioriterte områder eller nedlegges for å sikre den nødvendige modernisering av de gjenværende. Hvordan dette kan gjøres kommer vi tilbake til under avsnittet om ny organisasjon, foreløpig skal vi bare trekke de mer prinsipielle konklusjoner av strategiske resonnementer. Det skal også understrekes at kon-

klusjonen *ikke* innebærer at vi ideelt sett ikke trenger brigader på Vestlandet og i Trøndelag under noen omstendighet. Spørsmålet er imidlertid ikke hvor vi i og for seg kunne trenge å ha en brigade – problemet er derimot det tradisjonelle «knappe ressursers problem»: Hvor trenger jeg brigadene mest, og hva er det minste antall jeg må ha i disse områdene for å løse oppdraget? At konklusjonene på dette kan bli meget ubehagelige ut fra mere tilvante forestillinger frir oss imidlertid ikke ut av prioriteringens jerngrep.

Operasjonelle og taktiske forhold

Operasjonelt og taktisk grunnsyn

Med «grunnsyn» vil jeg i fortsettelsen mene den grunnleggende oppfatning av hvordan ethvert operativt problem i prinsipp bør søkes løst, der fellesbetegnelsen «operasjonelt og taktisk» angir at dette altså dreier seg om en fundamental innstilling, uavhengig av nivå. Noe forenklet kunne det være fristende å si at et grunnsyn er en oppfatning som er så sterk at den nærmer seg en holdning. Utgangspunktet for beskrivelsen av de operasjonelle og taktiske sider ved et nytt landforsvarskonsept vil derfor være et grunnsyn som kan fange opp noen av de svakheter jeg mente å kunne påvise i forrige avsnitt.

Det første krav vi må stille er som vi allerede har påpekt at dette grunnsynet må være offensivt, både som en konsekvens av det politiske pålegg om å bekjempe en inntrenger og som diktat av ren militær logikk. Mens defensivens hensikt er negativ – å forhindre noe – er offensivens hensikt positiv, det vil si å oppnå noe. Derav følger at forutsetningen for å lykkes med defensive operasjoner er at forsvarerens evne til å forhindre at angriperen når sine mål er større enn angriperens evne til å forfølge dem – det vil si det er kun den tallmessig og materielt overlegne som kan akseptere et defensivt operasjonelt konsept. Eller, for å snu på argumentet: Dersom man i utgangspunktet er den underlegne part vil man nødvendigvis tape hvis man ikke gjør noe for å endre denne forutsetningen. Å endre noe krever imidlertid evne til å påvirke hendelsesforløpet, noe som igjen er uløselig knyttet til initiativ og dermed til offensiven. Dette er det i og for seg liten uenighet om, problemet oppstår imidlertid når prinsippet skal omsettes i praksis. Som vi allerede har påpekt er norske avdelinger beheftet med en rekke materielle svakheter som i kombinasjon med tradisjonell styrkefor-

holdstenkning ofte vil føre til at forsvarsstrid fremstår som det eneste alternativ. Ikke desto mindre er det et historisk faktum at armeer med et vel så dårlig materielt utgangspunkt som vår likevel har beseiret en overlegen motstander utallige ganger opp gjennom tidene. Forklaringene på det har vært mange, men felles for dem alle er at de på en slående måte demonstrerer den avgjørende betydning av veltilpasset taktikk og organisasjon, sammenlignet med betydningen av det fysiske og materielle styrkeforhold. Med et bilde fra mekanikken kan man således si at materiellet kun utgjør den potensielle energi i ethvert militært forsvar, taktikk og organisasjon derimot er de forløsende faktorer som bestemmer hvor mye av den vi får frigjort som stridseffekt.

Den som antagelig har levert det største bidraget til en historisk forklaring på dette fenomenet er den britiske strateg og militærteoretiker Sir Basil Liddell-Hart. Hans teori om «the indirect approach» går ut på at det alltid vil eksistere en slags bakvei til enhver militær organisasjons tyngdepunkt, som hvis den utnyttes vil bringe organisasjonen ut av balanse. Denne bakveien, «the line of least expectance», vil nettopp fordi den er uventet også ofte være sammenfallende med «the line of least resistance», noe som altså skaper muligheter for den materielt underlegne ved at styrke da kan konsentreres mot svakhet. Her er det helt vesentlig å merke seg at en slik bakvei ikke må oppfattes bare som et fysisk begrep, men i realiteten omfatter alle de dimensjoner en militær organisasjon eksisterer i. Således kan den være fysisk, i form av en udekket flanke, men også psykologisk i form av et uventet trekk som gjør fienden usikker, eller politisk i form av en allianse som river det strategiske fundament vekk under bena på ham, osv. Vesentlig er det også å merke seg at prinsippet er generelt og uavhengig av nivå, det gjelder såvel i strategien som i taktikken. Essensen er altså å få egne styrker til å virke effektivt uten en direkte konfrontasjon med motstanderens fysiske kraftsentrum, i stedet baserer vi oss på å skape en situasjon som ved sin praktiske og psykologiske effekt bringer ham ut av likevekt og fører til at han oppgir sin opprinnelige hensikt.⁽¹⁶⁾ Ettersom Liddell-Hart's forklaringsmodell er både den mest overbevisende og den mest anerkjente, vil jeg legge den til grunn i fortsettelsen. Vi må altså stille som krav til det operasjonelle og taktiske grunnsyn at det for å kunne være offensivt også må være indirekte, fordi det bare er denne kombinasjonen som historisk sett har kunne løse det som også er vårt grunnleggende problem – «to fight outnumbered and win».

Operasjonelt konsept

Generelt

Neste skritt er nå å konkretisere et operasjonelt konsept i tråd med det grunnsyn som er utledet foran, der jeg med operasjonelt konsept altså vil forstå den del av det samlede landforsvarskonsept som angår landstridskreftenes anvendelse på operasjonelt nivå. Det vil jeg gjøre ved først å beskrive konseptet i sin helhet, for deretter å gå noe nærmere inn på dets enkelte deler.

Hvilke avdelingstyper som skal ha ansvaret for de ulike oppgaver vil foreløpig bare bli kort omtalt, dette kommer jeg i stedet tilbake til i avsnittet om organisasjon. I denne omgang er vekten lagt på å få frem selve stridsideen på operasjonelt nivå.

Den første betingelse man må stille til et operasjonelt konsept er selvfølgelig at det virkelig er *operasjonelt* – i den forstand at det tar sikte på å utrette noe mer enn bare å være et slags tak over et antall avdelinger som hver for seg opptrer taktisk. Som vi allerede har vært inne på er hele poenget med det operasjonelle nivå at det kombinerer de taktiske elementer på en slik måte at den samlede effekt er større enn summen av sine enkeltbidrag, dvs slik at man med deler av den disponible styrke skaper en forutsetning som hovedstyrken eller en sterk reserve så kan utnytte for å oppnå en avgjørelse i stor skala. Siden denne prinsipielle forskjellen på det operasjonelle og det taktiske ikke er noen innarbeidet eller selvfølgelig forestilling etter norske militære begreper, skal vi imidlertid gå litt nærmere inn på hva den innebærer og hvorfor den oppstår.

Mens det å forsvare et område på taktisk nivå i hovedsak vil innebære stridsformen forsvar for de berørte avdelinger, består derimot det operasjonelle forsvar i en kombinasjon av de 2 hovedstridsformer, der noen avdelinger holder nøkkelterreng mens andre *samtidig* angriper de fiendtlige styrker som prøver å omgå eller bryte gjennom forsvaret. Vi må altså innse at når det i forsvarskommandoens oppdrag til en distriktskommando står «forsvar kommandodistriktet» må hverken øverskommanderende eller distriktskommandosjef oppfatte dette som et pålegg om rigid forsvarsstrid i ordets snevre taktiske betydning, men tvertimot forutsette at selv om *målet* er defensivt må *middelet* primært være offensivt. Dette innebærer bl a at man må være fleksibel nok til f eks bevisst å oppgi enkelte områder for å skape manøverrom for de

offensive avdelingene dersom dette vurderes som nødvendig eller fordelaktig.

Hva er det så som gjør at forskjellen på det operasjonelle og det taktiske ikke bare er et spørsmål om kvantitet og målestokk, men også har en slik kvalitativ eller prinsipiell side? Helst er vel den kvalitative forskjell en konsekvens av den kvantitative, spesielt fordi det operasjonelle nivå som følge av at det opererer med større forband fordelt over større områder nødvendigvis også får et lengre tidsperspektiv – ganske særlig under forsvarsplanlegning. Dermed får også motstanderen tid til å tilpasse seg våre disposisjoner, etter som hemmelighold over tid neppe er mulig på dette nivå. Hva vi gjør eller ikke gjør påvirker med andre ord i seg selv fiendens valg av løsning. Dette i motsetning til taktikk på lavere plan, der en beslutning om f.eks. å gruppere et geværkompani på den ene eller annen side av elven gjennom et dalføre nok kan påvirke stridens utfall, men ikke fiendens beslutning om å velge vedkommende dalføre som fremrykningsakse i utgangspunktet. Dette gjelder forøvrig også under løpende operasjoner, der et slikt valg sannsynligvis allerede vil være truffet på det tidspunkt våre avgjørelser på kompaniplan tas. Mens en taktisk beslutning derfor kan fattes på grunnlag av en «fiendens farligste handlemåte» som man så baserer seg på, er dette direkte ubrukbart i operasjonell sammenheng – og igjen særlig under forsvarsplanlegning. På dette nivå må den innledende analyse ta sikte på å klarlegge hva fienden ville gjøre hvis han kunne velge fritt, deretter disponere egne ressurser slik at dette blir mest mulig ugjennomførbart – *for så å regne med at fienden vil komme til samme konklusjon og derfor gjøre noe annet i stedet*. Har man da større ressurser enn angriperen kan dette resonnementet selvfølgelig videreføres ved at man spør hva han så vil gjøre, garderer seg mot dette, spør igjen, osv. Er man imidlertid som oss den svakere part er dette åpenbart umulig, og den eneste mulige løsningen blir følgelig å gardere seg mot det mest selvfølgelige innledningsvis – for deretter å forbli praktisk og psykologisk forberedt på at fienden gjør noe annet. Praktisk ved å holde en mobil og slagkraftig styrke i reserve for innsetting der fienden faktisk kommer, psykologisk ved på forhånd å ha tenkt igjennom flest mulig av de alternativer som gis. En hovedforutsetning for å kunne realisere et konsept som virkelig er operasjonelt – i motsetning til et forvokst taktikkonsept – er derfor at vi kan få innarbeidet forståelsen av at mens taktikk på lavere plan får en større grad av dynamikk – av vekselvirkning mellom

aksjon og reaksjon. I denne forskjellen ligger det imidlertid ikke bare et problem, tvertimot er det nettopp dette vi kan utnytte for i større grad å skape et for oss mest mulig fordelaktig sett av omstendigheter som fienden så må forholde seg til og reagere på. Den operasjonelle kunst består altså i å sørge for at den forutsetning vi på denne måten påtvinger fienden har et størst mulig iboende potensial for å skape en gunstig avgjørelse.

Hva slags konsept kan vi så formulere som imøtekommer om ikke alle så ihvertfall flest mulig av de krav vi nå etter hvert har stilt opp? Teoretisk kan det sikkert eksistere flere løsninger, men mitt forslag er et operasjonelt forsvar bygget opp rundt 4 komponenter karakterisert ved stikkordene HOLDE – SIKRE – FORSTYRRE – SLÅ. I praksis innebærer dette følgende: (Fig. 2)

- Fastpunktene i forsvaret dannes av avdelinger som holder nøkkelterreng og vitale installasjoner. Nøkkelterreng vil være det lende som blokkerer fiendens adgang til landsdelens kjerneområder, og som samtidig er velegnet for forsvarsstrid ut fra taktiske kriterier (kanaliseringseffekt, etc). Vitale installasjoner vil være anlegg som uansett beliggenhet vil måtte forsvares, f.eks flyplasser e.l. Innenfor rammen av den eksisterende hærstruktur vil denne oppgaven naturlig tilfalle *lokalvern*avdelingene som dermed får rollen som «hold»-avdelinger;
- De bakre områder i operasjonell forstand – med kommunikasjonsknutepunkter, mulige landingsområder for luftmobile avdelinger, kraftforsyning, forvaltning og andre mål for angriperens desantoperasjoner – bevoktes av egne sikringsavdelinger. Sikringsoppgaven bør være *Heimevernets* oppdrag, inntil fiendens markstridskrefter eventuelt overruller området og oppgaven dermed mister sin aktualitet;
- Fiendens ledelses-, støtte- og forsyningsapparat forstyrres og påføres tap ved systematisk og forberedt bruk av fri strid. Disse elementene i fiendens organisasjon er helt avgjørende for den spisse endens slagkraft og stridsverdi, men har på langt nær den samme ildkraft, mobilitet og beskyttelse. Dermed utgjør de også vesentlig enklere mål for våre hovedsaklig lett bevæpnede avdelinger. Som vi etter hvert skal begrunne nærmere bør også fri strid være *Heimevernets* oppgave, når krigen ruller over dem og den opprinnelige sikringsoppgaven ikke lenger er aktuell;
- Etter at «hold»-avdelinger og styrker i fri strid på denne måten har

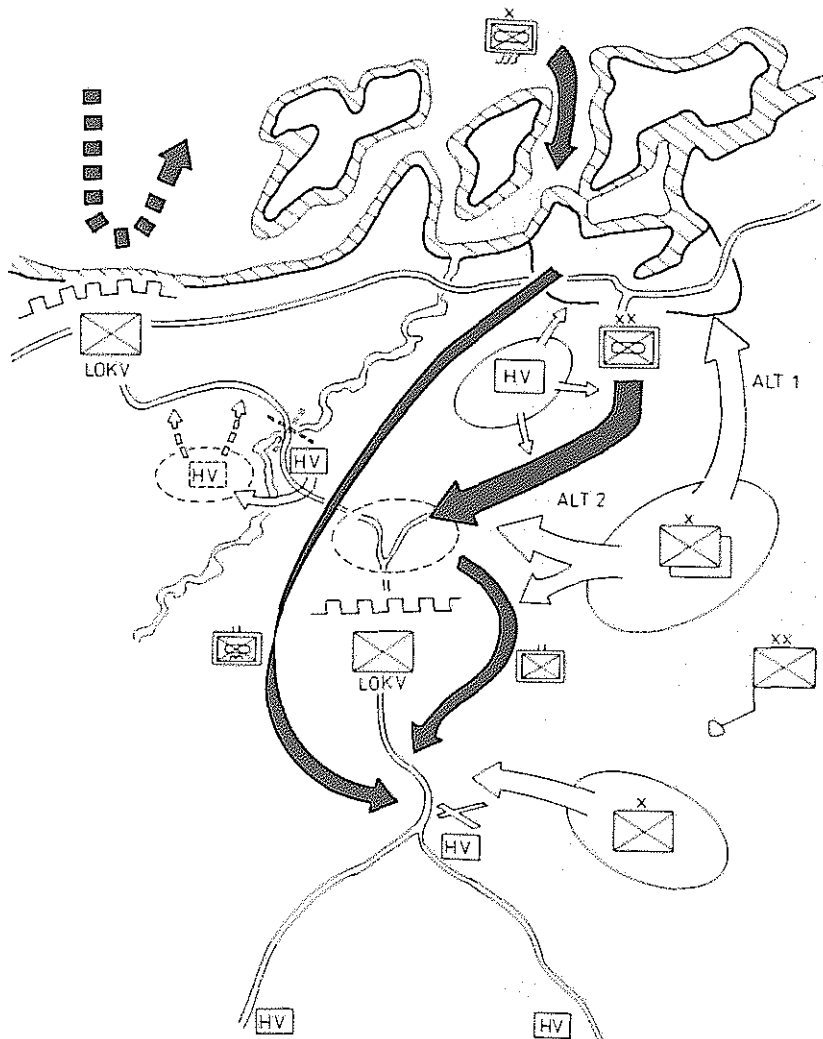

Fig 2 – Forslag til norsk operasjonelt konsept (skjematisk – skraverteområder øverst er sjø)

skapt en operasjonell forutsetning ved å blokkere fiendens fremrykning og samtidig har svekket ham med stadige angrep mot kommunikasjons- og forsyningslinjene, er grunnen beredt for innsetting av konseptets fjerde og avgjørende element – våre egne

angrepsavdelinger. Dette er *de mobile feltavdelinger*, organisert og utrustet i samsvar med forholdene i operasjonsområdet.

Dermed fremkommer et konsept hvor vi – i likhet med angriperen – fører krigen over hele det operasjonelle dyp, fra sikring av våre egne bakre områder via lokal- og feltavdelingenes operasjoner og frem til fri strid mot fiendens bakre områder. Poenget er altså at også vi aksepterer Tikhachevskis grunnleggende teori, ikke først og fremst fordi den danner grunnlaget for våre motstanderes måte å tenke på, men fordi den i realiteten er i ferd med å bli den dominerende ide i alle førende militærmakters operasjonelle tenkning – ikke minst fordi den har demonstrert sin styrke også i praksis, bl.a. under flere av Israels felttog i Midt-Østen. Således er såvel den nasjonale amerikanske AirLand Battle-doktrine som NATO's FOFA-konsept inspirert av de samme tanker, først uttrykt av bl a general Donn A. Starry ved den amerikanske hærens Training and Doctrine Command (TRADOC).⁽¹⁷⁾ Problemet for oss vil selvfølgelig være å realisere det samme prinsipp innenfor ganske andre ressursrammer, i den forstand at vi må se oss om etter en «fattigmannsversjon» av det samme konseptet. Her er det imidlertid at norsk terreng kommer oss til unnsetning i noen grad, og forslaget tar altså sikte på å skaffe oss evne til å virke over hele den operasjonelle dybde uten samtidig å gjøre oss ensidig avhengig av kostbare mekaniserte eller luftmobile avdelinger. Dette løser vi ved å utkjempe selve hovedstriden med en offensiv og en defensiv komponent (henholdsvis de mobile feltavdelinger og lokalvern avdelingene), mens dybde i begge retninger sikres ved at HV gis henholdsvis sikringsoppgaver og fri strid på stay-behind basis. Etter på denne måten å ha beskrevet ideen i store trekk skal vi nå gå litt nærmere inn på den enkelte komponent i detalj.

Forsvar av nøkkelterreng

Utgangspunktet for enhver forsvarsplan blir i et slikt konsept å fastslå hvor befestningene skal plasseres. Befestningenes operasjonelle funksjon er altså å skape den gunstigst mulige forutsetning for offensive operasjoner ved å danne det fastpunkt angrepsstriden skal dreie seg rundt. Samtidig må vi sikre oss at fienden ikke får bryte gjennom til kjerneområder og vitale installasjoner, i tillegg til at de taktiske kriterier for sterkt forsvarslende helst også skal oppfylles. Alle disse hensy-

nene vil sjelden la seg ivareta like godt overalt, og dermed vil det måtte oppstå avveiningsproblemer. Uansett må imidlertid minst ett av følgende 2 krav være oppfylt for at faste fortifikasjoner skal ha noen berettigelse:

- De bør helst ligge i et terreng som er så kanalisierende at de ikke lar seg omgå annet enn vertikalt eller til fots;
- Dersom dette ikke er mulig må de som et minimum ved sin beliggenhet nekte fienden en vesentlig operasjonell fordel og i stedet påtvinge ham andre og mindre gunstige løsninger. (Fig. 3)

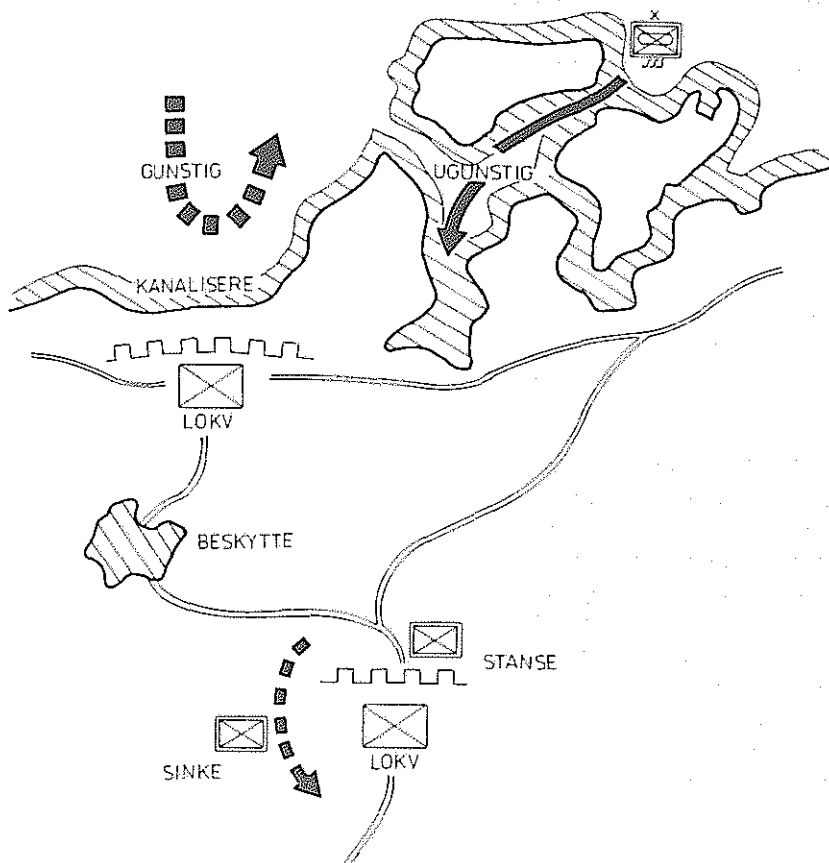

Fig 3 – Forsvar av nøkkelterreng – (skravert område er sjø)

I det første tilfellet bidrar altså befestningene til at angriperen adskilles fra sine stridskjøretøyer, noe som svekker hans slagkraft betydelig. I det andre tilfellet reduserer de fiendens handlefrihet ved å kanalisere ham utenom de områder han helst ville benytte, og forenkler dermed trusselvurdering og styrkedisponering for oss. I begge tilfeller ser vi imidlertid at befestningene har en operasjonell funksjon, derved at de skaper bedre forutsetninger for de mobile feltavdelingers strid. Fortifikatoriske anlegg som fungerer på denne måten eksisterer også i dag, f.eks. Frøy-stillingen i Lyngen eller Midtsperren i Oslofjorden. Det som mangler er imidlertid en mer bevisst og systematisk utnyttelse også andre steder av de unike muligheter norsk terreng gir oss på dette felt, samt at vi ser sammenhengen mellom befestningene og hva slags avdelinger vi putter inn i dem.

Et typisk eksempel på den avveining forsvarsplanleggerne her vil stå overfor er forøvrig diskusjonen om det fremskutte kontra det tilbaketrukne forsvar i Sør-Norge, det vil si mellom det forsvar som tar opp striden lengst mulig frem mot stranden uten hensyn til terrengets beskaffenhet og det som utnytter de mer tilbaketrukne nøkkeldefileer. Noen dogmatisk slutning til fordel for det ene eller andre er vanskelig å trekke etter som dette vil måtte avhenge av lokale forhold i det enkelte operasjonsområde, men noen almengyldige momenter kan likevel påpekes for å illustrere den type avveining forsvarsplanleggerne blir nødt til å gjøre.

Det fremskutte forsvar begrunnes primært med behovet for å stanse fienden på stranden før han får bygget opp et brohode, ut fra det resonnement at selve landstigningen representerer hans svakeste fase. Innvendingene mot dette er først og fremst at kystens lengde og dermed antall mulige landstigningsalternativer overstiger det vi med våre få avdelinger har noen rimelig sjanse til å holde med nødvendig tyngde. Dersom vi likevel forsøker dette, blir følgelig resultatet at vi binder mesteparten av de tilgjengelige tropper til statiske forsvarsoppdrag på bekostning av evnen til å reagere hurtig og med tellende styrke mot det punkt fienden til slutt velger – noe vi allerede har vært inne på. Forutsetningen for å akseptere et fremskutt forsvar må derfor være at vi kun ser dette som et operasjonelt virkemiddel, dvs en mulighet til å nekte angriperen de gunstigste og mest naturlige landgangssteder med en begrenset del av vår styrke. Dermed kanalisere han mot andre og for

ham mindre fordelaktige områder hvor vi så kan sette inn vår hovedstyrke i form av mobile avdelinger.

Det tilbaketrukne forsvar derimot er basert på at de defensive avdelingene konsentreres i de nøkkelfileene (Vannsjødefileet mv) som behersker adgangen til de sentrale innlandsområder, men der fienden sinkes og påføres tap ved oppholdende strid inntil han står opp mot denne linjen. De problemer som karakteriserte det fremskutte forsvar blir da mindre fordi den sterke kanaliseringen reduserer styrkebehovet for stridens defensive komponent. I stedet frigjøres større avdelinger for den offensive delen, som vil ha som oppgave å slå fienden i rommet foran eller rundt befestningene. Ankepunktet mot denne løsningen er imidlertid at det forutsetter avdelinger med evne til å manøvrere mot en mekanisert fiende i det aktuelle terreng, hvilket i praksis vil si egne mekaniserte avdelinger så lenge vi snakker om områdene på begge sider av Oslofjorden. Denne betingelsen er som kjent ikke oppfylt i dagens hærstruktur, uten at dette i og for seg gjør det mere logisk å henfalle til statisk defensiv passivitet. I tillegg kommer så et psykologisk poeng, nemlig den moralske belastning som ligger i det å skulle oppgi noe av eget terreng uten å yte avgjørende motstand – selv når det som her gjøres bevisst for å gi motparten «mer tau å henge seg i».

Som drøttelsen viser er det altså vanskelig å ta absolutt stilling til befestningenes beliggenhet innen operasjonsområdet. Ikke minst vil dette kunne slå forskjellig ut i henholdsvis Sør- og Nord-Norge, delvis som følge av ulike topografiske betingelser, men også som følge av at angriperen i nord har både sjø- og landverts adkomstmuligheter. Uansett ser vi likevel at det vil være et absolutt behov for å gi striden et operasjonelt ankerfeste i form av et seigt forsvar i sterkt lende.

Sikring av bakre områder

Med utgangspunkt i det sovjetiske desantkonsept ser vi at det vil oppstå et betydelig behov for sikring av viktige punkter, kommunikasjonslinjer og installasjoner i de bakre områder. Sikringsavdelingenes hovedfunksjon vil herunder være å hindre eller vanskeliggjøre desantoperasjoner på alle nivåer, og dermed presse fienden til enten å oppgi dem helt, velge andre områder eller i det minste påtvinge ham vesentlig større ressursinnsats. For en luftlandeavdeling vil selv en liten og lett ustyrt fiendtlig styrke som kan beskytte landingsområdet under selve

landsettingen representere en vesentlig komplikasjon fordi det da straks blir nødvendig med forbekjempelse og ildstøtte under hele operasjonen. Vi vil derfor kunne utrette forholdsvis mye selv med små styrker, særlig dersom disse har kunnet forberede såvel ildstillinger som hindere. Merk at den ideelle utrustning for slike avdelinger er mitraljøser og lette bombekastere, dvs våpen som tillater dem å sitte noe utenfor selve målområdet men som gjør det mulig raskt å levere et stort ildvolum umiddelbart selve landingen starter. Kostnadene øker da sterkt for desantavdelingen, og tvinger den over mot andre landingssteder som er mindre ideelle i forhold til det endelige mål for operasjonen. Det synes likevel klart at vi ikke vil ha tilstrekkelig mange avdelinger til å bevokte alle aktuelle objekter til enhver tid, og sikringen vil derfor måtte skje med en kombinasjon av statiske og bevegelige avdelinger. De viktigste installasjoner og områder kan sikres permanent, mens en bevegelig reserve på sivilrekvirerte kjøretøyer holdes sentralt på avsnittsnivå. Denne settes inn mot truede områder etter behov, enten for å etablere sikring eller for å isolere eller bekjempe en allerede iverksatt desant. (Fig. 4) I den forbindelse skal vi særlig peke på de muligheter de nye skvadronene med sivile rekvirerte helikoptre gir for rask forflytning av egne sikringsstyrker i den del av operasjonsområdet hvor trusselen fra fiendtlige fly og luftvern våpen tross alt er minst. Nedkjempelse av større luftmobile eller andre avdelinger må imidlertid forutsettes å være egne feltavdelingers oppgave dersom det først lykkes for fienden å iverksette en større landsetting. Sikring av krigsviktige objekter foretas også i dag, og er således ikke noe nytt. Derimot må vi bli oss mere bevisst trusselen fra de større desantoperasjonene, og dette vil kreve egne vurderinger i forsvarsplanleggingen med sikte på å klarlegge aktuelle mål og styrkebehov.

Fri strid

Innenfor norsk landforsvar har fri strid vært et relativt lite påaktet virkemiddel – ikke minst fordi det er blitt slått i hartkorn med geriljabegrepet, som ikke har hatt noen god klang i yrkesmilitære ører i de senere år. Når det i begrenset grad likevel har forekommet i våre forsvarsplaner har det primært vært som en siste utvei for avdelinger som enten er isolert eller på annen måte avskåret fra å fortsette med mer tradisjonelle operasjoner. Dette skyldes til dels at man har ønsket å distansere seg fra den politiske venstresides omfavning av gerilja som fundament for

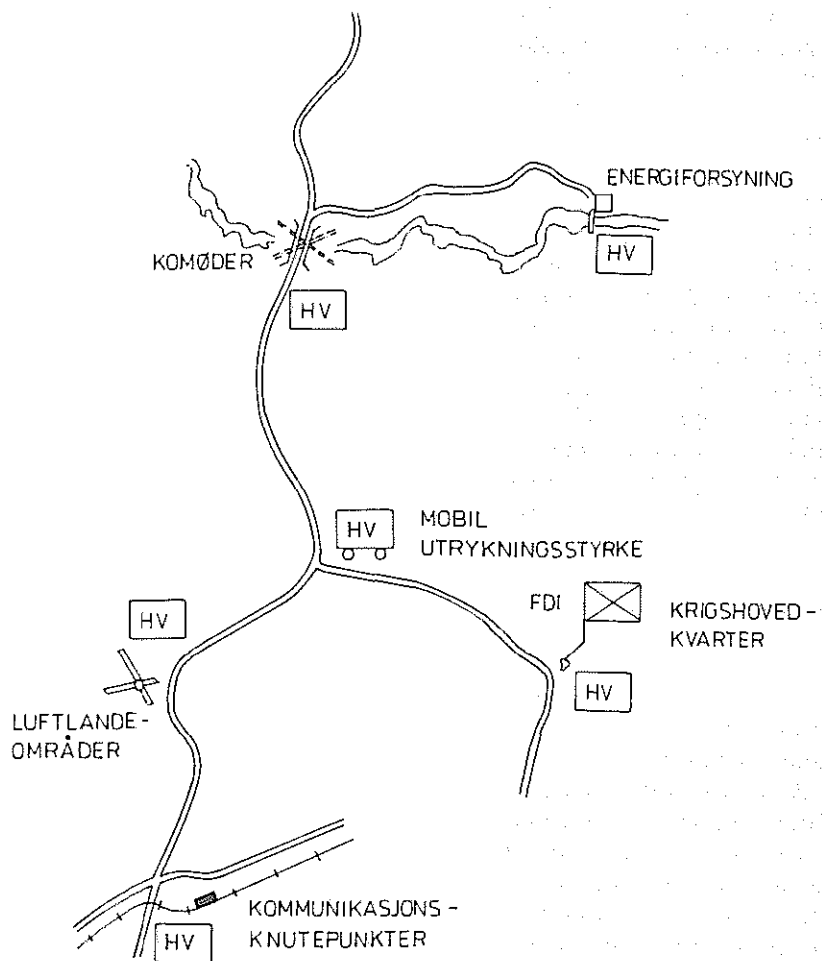

Fig 4 – Sikring av bakre områder

hele vårt militære forsvar, og til dels at man har satt et ukritisk likhets-tegn mellom vanskelighetene ved årelang partisan- og fri strid som supplement til konvensjonelle operasjoner. Det skal derfor understrekes at det er det siste vi hele tiden snakker om her, men nå som en forberedt hovedoppgave for relativt store styrker og ikke bare som nødløsning i siste fase for avdelinger uten andre muligheter.

Innenfor rammen av denne hovedforutsetning tenkes fri strid satt inn mot fiendens bakre områder etter hvert som han rykker innover i landet, hva enten dette skjer fordi vi bevisst har valgt å oppgi visse områder eller som følge av at han bryter igjennom et fremskutt forsvar. De primære målene for denne striden vil altså være kommandoplasser, taktiske støtteavdelinger, forsyningsinstallasjoner og forsyningstransporter. Striden forberedes på «stay-behind» basis ved at avdelingene skjuler seg i forberedte basesområder plassert i det mindre tilgjengelig lende i flanken på de hurtige fremrykningsakser, og herfra utløses så angrepene på de mål som danner seg etter hvert som fiendens manøvreavdelinger har passert og de bakenforliggende elementer følger på. Forsyningsmessig baseres striden på opplegg og det man kan erobre fra fienden, mens ytterligere etterforsyning med f.eks. helikopter vil måtte vurderes opp mot andre behov. Når det gjelder kommando og kontroll må man videre akseptere at slike avdelinger i stor grad fører striden uavhengig på basis av forhåndsordrer, f.eks. mot alle fiendtlige styrker innen et nærmere angitt område og etter en viss prioritet. (Fig. 5)

Når fri strid i denne målestokk etter mitt skjønn er interessant, er det fordi den vil kunne påvirke striden avgjørende på 2 måter, delvis materielt og delvis moralsk.

Materielt ligger potensialet i muligheten for indirekte å redusere manøverelementenes kampkraft gjennom utstrakt bekjempelse av andre ledd i fiendens organisasjon, nærmere bestemt kommandoledd, taktisk støtte og forsyningsavdelinger. Moderne mekaniserte hæravdelinger er alle basert på en integrering av de forskjellige troppearter til et «all arms team», der de enkelte komponenter utfyller hverandre og danner en slagkraftig helhet. Dersom dette skal fungere forutsettes det et ledelsesapparat som kan koordinere og styre innsatsen av de forskjellige stridsmidler. Faller kommandoleddene ut vil dette med andre ord føre til en dårligere koordinert og dermed mindre virkningsfull utnyttelse av hele enheten. Av tilsvarende og åpenbare grunner er det et effektivt mottiltak å ramme de taktiske støtteavdelingene, spesielt ildstøtten og ingeniørstøtten. To av artilleriets hovedoppgaver er f.eks. å sikre manøverfrihet for egne stridsvogner ved å holde fiendens panservern nede, samt å drive kontrabeskytning. Bekjempelse av dette artilleriet vil derfor ikke bare redusere hans samlede styrke med et antall kanoner, det vil samtidig sikre en høyere effekt av andre egne våpen-

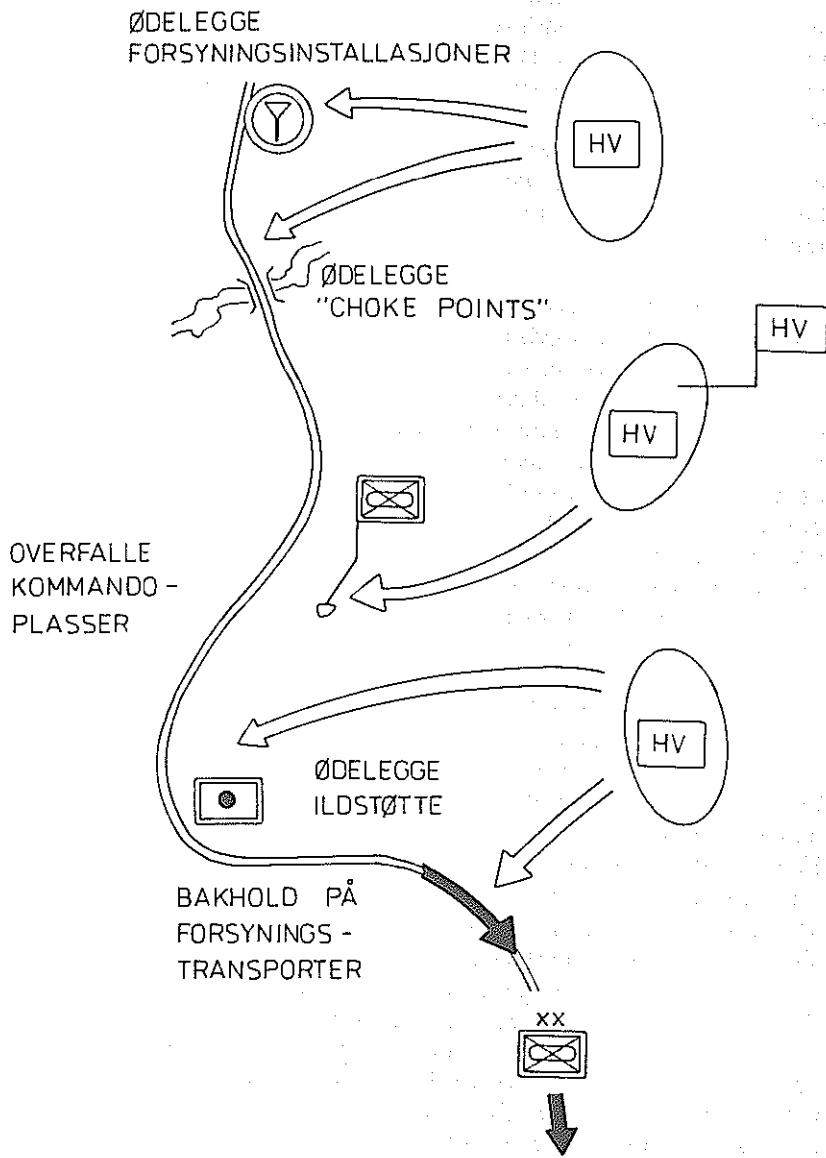

Fig5 – Fri strid

systemer – altså en dynamisk virkning. Som et siste poeng vil mekanierte avdelinger hvert stridsdøgn sluke et forsyningsvolum som etter våre begreper er enormt. Disse forsyningene må hver dag føres frem til manøveravdelingene på upansrede hjulkjøretøyer, som i vårt land dessuten må rutes langs et lite antall lett forutsigbare forsyningsakser. I norsk terreng vil den sterke kanaliseringseffekten dessuten innebære lange, uoversiktelige og tildels lite tilgjengelige flanker som øker sårbarheten ved å skape store muligheter for basering og innpåkørsj med lett infanteri.

Vi kan altså fastslå at disse avdelingene alle er vesentlige for at stridsvogner og motorisert infanteri skal fungere – men samtidig utgjør de vesentlig enklere mål for våre avdelinger, som jo nettopp er karakterisert ved at for mye av ildkraften ligger i de fine kalibrene. I tillegg kommer at fiendens bakre avdelinger er personellfattige og har liten kapasitet til å ivareta annet enn sin primærfunksjon, dvs de er ikke organisert for kortholdsstrid mot infanteri. Dette vil i så fall føre til at de egentlige gjøremål umuliggjøres eller forsinkes i helt uakseptabel grad. Ser vi f.eks. på hva effekten vil være av en håndfull skarpskyttere innsatt mot en divisjons drivstoffplass der ubeskyttet personell skal håndtere ca 250 000 l bensin og diesel pr. døgn og hvilke konsekvenser det vil ha dersom denne virksomheten lammes, virker det overbevisende at vi her snakker om en multiplikatoreffekt i forhold til hva vi selv investerer som er helt uten sidestykke. Den interessante sammenligning er jo hvor mange miner vi måtte anskaffe for å redusere stridskjøretøyenes mobilitet tilsvarende, samt hvor mange mann det ville kreve å legge dem ut. Holdt opp mot 8-10 skarpskyttere og noen esker patroner vil jeg personlig regne med at dette er meget kosteffektivt. Fienden vil i en slik situasjon stå overfor valget mellom å neglisjere vår virksomhet – hvilket altså vil påføre ham uakseptable tap og forsinkelser – eller å avdele styrker til bekjempelse av den fri strid og sikring av sine bakre områder, hvilket i seg selv er meget ressurskrevende og dermed representerer en gevinst for oss. I den sammenheng kan man illustrere problemets omfang ved å gå tilbake til eksemplet og regne på hva det vil koste å nøytralisere noen skarpskyttere som umuliggjør tjenesten i en drivstoffplass, og som kan befinne seg hvor som helst innenfor en radius av 6-800 m, dvs at areal på ca 2000 dekar. Disse utgjør åpenbart et så lite mål at innsetting av artilleri, fly eller andre våpen med områdevirkning hverken er mulig eller økonomisk, og dermed

gjenstår bare gjennom søking av området med personell, søk med helikopter, e l – med andre ord en ressursinnsats på fiendtlig side som ikke står i noe rimelig forhold til vår egen. Uansett hvilken løsning han velger ser vi altså at dette bidrar til å bedre vår samlede situasjon. Det er i denne særegne kombinasjon av de bakre områders viktighet og sårbarhet vi finner den indirekte vei til tyngdepunktet i fiendens organisasjon. Vi må altså greie å utnytte det faktum at en moderne hær er et komplekst apparat som faller fra hverandre når vitale deler ødelegges eller paralyseres. Krigen må følgelig ikke føres ensidig mot de slagkraftige manøveravdelingene, men også mot selve strukturen og helheten i hans organisasjon.

Det andre momentet ved fri strid jeg vil peke på er altså det psykologiske aspekt, i det jeg hevder at det er et poeng i seg selv å føre striden på en slik måte at det stridsbilde som fremtrer for motstanderen er så uryddig og uoversiktlig som mulig. Dermed skapes det usikkerhet om våre disposisjoner, og dette kan igjen på sikt destabilisere hans vilje til fortsatt fremrykning fordi en *usikker* situasjon av de aller fleste automatisk og ubevisst oppfattes som en *ugunstig* situasjon. Dette er i virkeligheten et utslag av et helt almenmenneskelig instinkt som opptrer på de fleste av livets områder, og som det krever sterke nerver å skulle frigjøre seg fra – selv når man er klar over dets eksistens. Alle som har ført et geværkompani i fremmarsj vet f.eks. at det er stor forskjell på en melding forfra om at spissen er i kontrakt, og en melding bakfra om at køen er gått i et bakhold. Uansett hvilke tap man har pådratt seg vil alltid den siste type melding gjøre et vesentlig større inntrykk. Dette kommer selvfølgelig av at stridskontakt ved spissen er i tråd med hele operasjonens forutsetning, med det bilde man på forhånd har dannet seg av hendelsesforløpet, mens meldingen bakfra er det motsatte.

Fra historien er det således utallige eksempler på at trefninger, slag og hele felttog har vært oppgitt, rett og slett fordi en situasjon som har vært usikker men langt fra umulig er blitt tolket som håpløs av vedkommende sjef. Som eksempel på dette kan vi bli å benytte en episode fra felttoget i Norge i 1940, hvor Hitler etter ca 2 uker var såvidt misfornøyd med utviklingen at han sendte Luftwaffes stabssjef general Milch til Oslo for å få oversikt over situasjonen. Milch ankom Oslo den 23. april og dro rett opp til Hotel Continental hvor von Falkenhorst hadde sitt hovedkvarter. Der møtte han en meget pessimistisk Falkenhorst

som tok imot ham med ordene «Milch, wir müssen auf die Schiffe, wir kommen nicht mehr vorwärts».⁽¹⁸⁾ Dette var altså den 23. april, dvs samme dag som tyskerne brøt igjennom Trettenstillingen, slo styrken ved Lønnerusten og åpnet hele Rendalsfjøret, samt fremtvang oppgivelse av all norsk motstand i Stavangeravsnittet. For general Ruge var dette den svarteste dag til da under hele felttoget, mens presis den samme situasjon sett fra Oslo altså fortonet seg som håpløs for von Falkenhorst, bl.a. fordi han stadig fikk melding om nye britiske tropper i Gudbrandsdalen. Det er med andre ord en meget veldokumentert kjensgjerning at en og samme situasjon kan oppfattes som radikalt forskjellig avhengig av hvor den oppleves fra, og at den faktor som mer enn noe annet later til å skape en slik effekt er nettopp et ustrukturert og flytende stridsbilde. I vårt eksempel var det Ruges vurdering som var den riktige, men det interessante poeng i den forbindelse er jo at dette hadde vært helt uten betydning dersom von Falkenhorst hadde fått lov å ta konsekvensen av sin egen overbevisning og gå ombord på skipene igjen. Dette understreker nok engang at det egentlige mål for enhver militær operasjon ikke først og fremst er ødeleggelsen av fiendens materiell, men derimot den fiendtlige sjefs vilje til å fortsette striden. Materiellet er bare interessant fordi det representerer den korteste og mest direkte vei til å påvirke denne viljen. Der hvor dette oppnås på en annen måte blir imidlertid resultatet like definitivt.

Det er ikke hensikten å fremstille det som om fri strid er alt som skal til for å lure angriperen tilbake på båtene eller tilbake over grensen. Det vil likevel ikke være mulig for den enkelte fiendtlige sjef på midlere og lavere nivå å avgjøre på stedet hva som egentlig er i ferd med å skje, når kontaktrapportene strømmer inn fra bakre avdelinger som plutselig er kommet under ild. Hva er det nå som foregår, hvor alvorlig er det? Er det et større angrep eller er det bare et overfall? Denne type påvirkning må når den settes i system bidra til å gjøre ham usikker og tvinge ham til å se seg tilbake over skulderen og sikre seg samtidig med at han går fremover – noe som igjen vil svekke både kraften og overbevisningen i hans angrep. Fri strid som supplement til de øvrige operasjoner representerer derfor både materielt og moralsk en indirekte virkende faktor som bidrar til å skape den forutsetning den avgjørende strid er avhengig av. Samtidig er det verd å peke på at fri strid, i mangel av muligheter for å ta opp fast forsvar overalt, mange steder vil representere den eneste mulighet for å realisere det som altså er en direkte konsekvens av Forsva-

rets krigsførebyggende oppgave, nemlig at angriperens militære omkostninger skal begynne å løpe fra det øyeblikk han setter foten på norsk jord.

Slåoperasjoner

De offensive operasjoner utgjør det fjerde og siste element i landstridskonseptet, det som skal skape en avgjørelse ved å slå fienden i operasjonsområdet. Utgangspunktet for slike operasjoner må være et oppmarsjonsområde plassert sentralt i forhold til de mest aktuelle innsetningsretninger, noe som igjen vil henge meget nøye sammen med hvordan de befestede fastpunktene er plassert i vedkommende område. Den samlede plan må altså sikre en effekt der de offensive og defensive deler utfyller hverandre på en slik måte at en størst mulig del av den totale styrke kan utnyttes i stridens avgjørende fase. Ut fra en slik betraktning vil det følgelig være galt å angripe gjennom og ut fra befestningene, på tross av at dette sikkert vil virke tiltalende på enkelte ut fra en forestilling om at festningsavdelingene da kan «sikre startlinjen». Men med et slikt utgangspunkt vil jo angrepet for det første treffe fienden i fronten der han er sterkest, dernest vil det – i den grad det overhodet lykkes – presse ham tilbake fra befestningene slik at våre festningstropper i tiltagende grad blir liggende uvirksomme og ikke bidrar i den avgjørende fasen. Fienden på sin side derimot presses bakover langs sine egne forsyningslinjer, og får dermed en stadig enklere oppgave. Særlig gjelder dette der han går tilbake mot et brohode og følgelig hele tiden får et mindre område å forsvare.

For å prøve seg med en ny analogi med mekanikken vil et slikt angrepsalternativ kunne sammenlignes med å presse sammen en sofa-fjær – jo lenger vi presser jo stivere blir den. I stedet må vi etter mitt skønn tilstrebe å angripe slik at fienden klemmes inn mellom fortifikasjoner og angrepsavdelinger, altså det vi kan kalle en hammer-og-ambolt operasjon. Da vil vi for det første oppnå et langt bedre totalt styrkeforhold ved at både defensive og offensive avdelinger deltar i den endelige slåoperasjon. I tillegg får et slikt angrep nødvendigvis en langt mer indirekte karakter fordi det jo settes inn mot fiendens flanke eller rygg og således treffer et mer sårbart punkt. Og endelig vil den isolerte avdelings forsyningslinjer på denne måten avskjæres, hvilket ytterligere reduserer hans motstandskraft. En spesiell variant av denne problemstillingen foreligger når fienden er sjølandsatt og rykker frem fra et

brohode. I en slik situasjon må det være en forutsetning at vi først kniper av selve brohodet og stanser styrketilvekst og etterforsyning, for så å slå den gjenværende styrke innenfor. Her skal vi merke oss at dette prinsipp vil gjelde også dersom fienden i mellomtiden skulle lykkes i å bryte gjennom den defensive del av forsvaret og rykke innover mot kjerneområdene, ihvertfall så lenge han fortsatt er avhengig av det samme brohode som operasjonsbasis. Hans stridsutholdenhet vil da være begrenset, og angrepet bryter sammen av seg selv så sant vi greier å gjennomføre vårt forsett og nedkjempe brohodet. (Fig. 6)

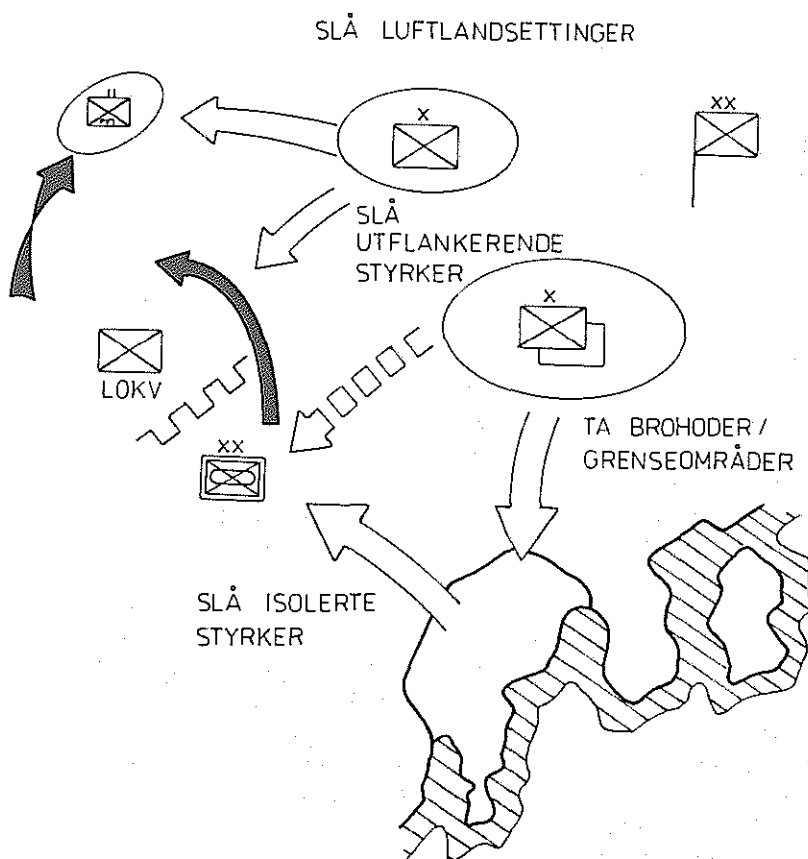

Fig 6 – Slåoperasjoner – (skravert område er sjø)

Vi ser altså at det å bestemme seg for *hva* man skal angripe og når det skal gjøres vil være en kritisk beslutning. På den ene side ønsker vi selvfølgelig å angripe så tidlig som mulig og mot et så svakt mål som mulig, men på den annen side må vi ikke glemme hvilket overordnede mål angrepet tjener. Den offensive stridens hensikt er jo ikke å innkassere en billig taktisk triumf, men derimot å skape en avgjørelse av operasjonelle proporsjoner. Selv om det sikkert kan være tilfredsstillende å smadre en fiendtlig bataljon etter alle kunstens regler, hjelper altså ikke det hvis det ikke påvirker den fiendtlige høyere sjefs vilje til å fortsette sin operasjon. Tapet av en skarve bataljon virker i den sammenheng neppe særlig avskrekkende på en armesjef eller tilsvarende, mens vi på vår side da vil ha «vist hånden» og dermed trolig har tapt mer enn vi har vunnet. Skal vi oppnå en operasjonell effekt av angrepsstriden kreves det mao at den styrke som nedkjempes er av en viss størrelse, trolig divisjon eller mesteparten av en divisjon. Å konsentrere styrke mot svakhet må altså ikke tolkes som et argument for å tilstrebe massiv «overkill» med tanke på rent styrkeforhold, men må snarere forstås slik at en forsåvidt slagkraftig fiendtlig styrke skal overvinnes ved at vi utnytter de iboende svake sider ved dens organisasjon og situasjon i øyeblikket. Dette krever altså at våre egne sjefer har evne – og nerver – til å la situasjonen utvikle seg til et visst punkt før man selv slår til, men selvfølgelig heller ikke lenger. Dermed ser vi også konturene av det som er den notorisk svake side ved alle indirekte og manøverorienterte konsepter – de inneholder et ikke uvesentlig element av risiko. Det nytter imidlertid ikke å avvise dem på det grunnlag, poenget er snarere at et konsept som gir oss en mulighet for å kompensere for materiell og tallmessig underlegenhet nødvendigvis må ha sin pris. Valget står altså mellom et tradisjonelt, direkte og materiellorientert konsept – som for oss medfører et gradvis men uavvendelig nederlag – og et indirekte konsept med vekt på manøver, som bærer i seg muligheten for såvel et gunstig utfall som et hurtig sammenbrudd. Da skal i teorien svaret gi seg selv, men det er åpenbart forbundet med såvel intellektuelle som følelsesmessige konflikter å skulle bøye seg for en slik logikk.

Som konklusjon ser vi altså at dogmatiske sluttsatser om angrepsavdelingenens opptreden i detalj vanskelig lar seg trekke. Det er selvfølgelig heller ikke forutsetningen at feltavdelingene overhodet ikke skal kunne drive andre stridsformer enn angrep. Avhengig av hvordan ope-

rasjonene foreløper vil enkelte underavdelinger kunne bli nødt til i perioder å føre såvel forsvar som oppholdende strid. Poenget er imidlertid at dette i så fall vil være midlertidige *taktiske* oppdrag, mens feltavdelingenes *operasjonelle* rolle vil være angrepsstrid, noe som altså må reflekteres i organisasjon og utrustning. Som ovenstående resonnementer prøver å få frem vil kunsten bestå i å realisere enkelte generelle grunnprinsipper innenfor rammen av foreliggende situasjon og militærgeografi. Hvorvidt dette skal bli lett eller vanskelig avhenger imidlertid i høy grad av hvor godt vi har truffet med 2 av konseptets øvrige komponenter – dvs om vi virkelig har lyktes å påtvinge fienden vår egen forutsetning ved hjelp av fortifikasjoner og fri strid.

Taktiske konsepter

Generelt

Et operasjonelt konsept basert på en skarpere oppgavefordeling mellom de ulike elementer i landforsvaret må nødvendigvis føre til at den enkelte avdelingstype får behov for å utvikle taktiske konsepter som er i samsvar med dens spesielle oppgaver. Dette behøver likevel ikke bety alt for store prinsipielle omveltninger etter som vi i hovedsak kan se konturene av den samme fordeling også i dag – om enn i en mindre aksentuert form. Det vi derfor snakker om er først og fremst en justering av den påtalte ubalansen mellom nåværende konsepter og avdelingenes materielle standard, i den grad den foreslåtte oppgavefordeling ikke i seg selv ivaretar dette. I tillegg kommer så de endringer som følger av spesifikt nye oppgaver, f.eks. for Heimevernets vedkommende med tanke på fri strid. Detaljerte utredninger av dette må nødvendigvis ligge her, men noen hovedmomenter skal likevel oppsummeres for det enkelte oppbud.

Lokalvernet

Det følger av lokalvernavdelingenes statiske rolle at deres taktiske konsept blir enkelt. Utover det å skulle holde viktig lende fra befestede stillinger vil det ikke kreves annet enn evne til å sende ut mindre styrker i form av feltvakt, patruljer, observasjonsposter, etc. Det vil dermed heller ikke kreves noen form for omskolering eller etter hvert som personell fra felthæren går over i lokalvernavdelingene, fordi man altså beveger seg fra en stor og sammensatt funksjon til en mindre og enklere.

Heimevernet

Heimevernets dobbeltrolle tilsier at organisasjonen må operere med et todelt taktikkonsept, en del for sikringsfasen og en del for den frie striden. Dette kan høres ambisiøst ut, men i realiteten er hver av oppgavene såvidt avgrenset at det egentlig ikke dreier seg om noe mer enn to separate og hver for seg enkle teknikker.

Sikring av de bakre områder mot desant-trusselen vil kreve en teknikk av den enkelte avdeling som avhenger noe av hva slags type desant det skal sikres mot. Vakt hold mot sabotasje på krigsviktige objekter er karakterisert ved at fienden – sabotører og agenter – vanligvis opptrer fordekt, og problemet blir derfor å kunne sikre objektet på en måte som ikke samtidig hindrer den pågående virksomhet i urimelig grad. Dette forutsetter *overvåking* av objekt og omgivelser kombinert med *kontroll* av den trafikk som går ut og inn. En slik teknikk må åpenbart bli vesensforskjellig fra ordinært stridsvakt hold, som for det første baserer seg på at fienden er uniformert og på andre måter vel definert, og som dessuten bare er ment å skulle sikre avdelingen selv – ikke en spesiell installasjon eller virksomhet i tillegg. Dette har tradisjonelt vært et meget forsømt område hos oss, men det er nå tatt en del initiativer i den senere tid som tyder på at en større forståelse for oppgavens egenart er under utvikling innenfor Heimevernet.

En avdeling som skal sikre mot større desantoperasjoner som f.eks. en luftlandsetning har derimot en noe annerledes oppgave. På den ene side gjelder det åpenbart å utnytte luftmobile avdelingers meget store sårbarhet i landsetningsfasen ved å kunne levere et størst mulig ildvolum mot dem i selve landingsøyeblikke, men samtidig må man unngå å utsette seg for forbekjempelse fra fly og helikoptere i alt for stor grad. Det første hensynet tilsier at man befinner seg så nær landingsstedet som mulig, mens det andre tilsier det motsatte. En forening av disse forutsetter derfor at vi greier å kombinere det taktiske ønskelige med de organisatoriske begrensninger. Dette kan f.eks. oppnås ved slike tiltak som:

- Konsentrasjon av Heimevernets få tyngre våpen – som bombekastere, rekylfrie kanoner, etc – i de enheter som er tildelt slike oppdrag, det vil si våpen som gir størst mulig ildkraft på lengst mulig avstand. Dette er samtidig våpen som er relativt lite hensiktsmessige i sikrings-, kontroll- og overvåkingsoppdrag;

- Feltbefestninger og kamuflasje for de direkteskytende våpen som må grupperes så nær det aktuelle område at de vil bli rammet av en evt forbeholdelse;
- Utstrakt bruk av hindere for å redusere landingsområdenes kapasitet, og dermed gi et gunstigere lokalt styrkeforhold og strekke ut landsetningsfasen i tid.

Utviklingen av et taktisk konsept for fri strid vil ikke kreve noen form for grunnleggende nytenkning. I det fiendens fremrykning når et visst punkt i forhold til en HV-avdelings område vil altså hele eller deler av avdelingen vike unna og gå inn i forhåndsplanlagte baseområder til side for de hurtige fremrykningslinjene. På ordre eller etter en viss tid iverksettes så striden mot fiendens bakre områder. Prinsipielt kan oppdragene løses på 2 forskjellige måter:

- Som *overfall*, der avdelingen tar seg frem mot et statisk mål (forsyningsplass, kommandoplass, e 1) og nedkjemper dette med en kombinasjon av ild og fysisk storm – evt bare med ild fra en stridsstilling på noe avstand (ildoverfall);
- Som *bakhold*, der avdelingen selv velger sted langs en kommunikasjonslinje som benyttes av fienden og så nedkjemper forsyningskolonner og andre transportert som beveger seg inn i det forberedte ildområdet.

HV's oppgaver vil som det fremgår være vesensforskjellige fra Hærens. Dette tilsier at organisasjonen i langt sterkere grad enn tilfellet er i dag bør ha sitt eget taktikkmiljø med ansvar for reglementer, etc – noe som antagelig tilsier at Heimevernets yrkesbefal bør tjenestegjøre lengre perioder av gangen ved HV's skoler og staber.

Felthæren

Utgangspunktet for felthærens taktiske konsept er dens offensive rolle på operasjonelt nivå. Som vi har vært inne på vil imidlertid behovet for å kunne løse defensive oppdrag på taktisk nivå gjøre det nødvendig å ha retningslinjer også for denne type strid. I tillegg vil differensiert organisasjon skape behov for forskjellige sett av taktiske direktiver, avhengig av om det dreier seg om en mekanisert eller beltevognoppsatt brigade. Det vi skal drøfte her er kun de punkter som allerede er påtalt som

svake sider ved dagens taktiske retningslinjer, og som derfor spesielt vil ha bæring på fremtidens ikke mekaniserte avdelinger.

Hovedpoenget i denne forbindelse blir at vi må ta konsekvensen av avdelingenes manglende evne til å føre statisk strid fra stillinger som ikke er bygget ut med feltbefestninger til et beskyttelsesnivå svarende til minst splintsikker overdekning. I praksis innebærer dette at man i forsvar og oppholdende strid holder terreng kun med de avdelinger som det er feltarbeidskapasitet til å gi slik beskyttelse. De øvrige settes inn i offensive operasjoner (det vil si aktiv/offensiv strid) foran selve forsvarsstillingen, og kombinerer dermed behovet for et offensivt element i ethvert forsvar med den beskyttelse som ligger i å operere spredt og bevegelig. I angrep innebærer det at lett infanteri bare settes inn for å ta lende der de kan skaffe seg rimelig beskyttelse mot fiendtlig tung ild ved å utnytte eksisterende stillinger, tettbebyggelse, e.l. i målområdet. Dersom denne forutsetningen ikke kan oppfylles bør i stedet angrepsstriden med slike avdelinger føres med sikte på å fastholde og slå fiendtlige styrker i et nærmere avgrenset område, hvoretter bevegeligheten opprettholdes ved at avdelingen forlater målet og reorganiseres for nytt oppdrag i et annet område, uten å utsette seg for fiendens ildforberedelse og motstøt.

Her vil vi imidlertid komme til å stå overfor et problem når vi fra tid til annen er nødt til å gi rent lendeorienterte angrepsoppdrag, f.eks. å ta viktig lende som en opptakt til andre angrepsoperasjoner. Desto viktigere blir det da at de negative effektene av dette minimaliseres, eksempelvis ved at det samordnes i tid med andre operasjoner som må forventes å legge beslag på mesteparten av fiendens oppmerksomhet og ressurser. En annen løsning vil være at erobret lende etter at det er tatt holdes med en relativt spredt gruppering av avdelinger plassert i bakhold langs de mest aktuelle fremrykningslinjer mot området, i stedet for med det tradisjonelle kompakte og sårbare kringvernet.

Landmilitær organisasjon

Vi har i det foregående beskrevet et operasjonelt konsept basert på 4 elementer: Forsvar av nøkkelområder, sikring av egne bakre områder, fri strid og bevegelige operasjoner med vekt på angrep. En forutsetning for å lykkes med dette er at landforsvarets forskjellige deler bringes i organisatorisk overensstemmelse med sine oppgaver. Etter som vi alle-

rede har en tredelt landforsvarsstruktur der de karakteristiske trekk ved de 3 oppbudene delvis peker i samme retning, vil det naturlige være å foreta en operativ arbeidsdeling mest mulig langs de samme skillelinjer. Dette skal vi imidlertid nå begrunne og beskrive mer utfyllende.

Lokalvernet

Det naturlige element for rollen som «hold»-avdelinger bør åpenbart være lokalvernavdelingene, og av flere grunner:

- Den statiske rollen er stridsteknisk sett den enkleste, og egner seg derfor best for de avdelinger som får minst øvelse;
- Den statiske rollen er minst krevende rent fysisk, og egner seg følgelig best for avdelinger sammensatt av de eldste årsklassene;
- Den statiske rollen ligger nærmest for de avdelinger som allerede er lite mobile men som likevel har en rimelig ildkraft.

Lokalvernet er altså det oppbud som i utgangspunktet ligner mest på en festningsavdeling slik vi kan forestille oss den. Det er likevel klart at enkelte forandringer vil måtte gjøres, og da kanskje særlig de følgende:

- De områder som utpeker seg som nøkkelterreng befestes allerede i fred så langt som mulig. Dette må ansees som så viktig at adgang til fredstidsutbygging blir en faktor som i seg selv påvirker valg av område. Bygging av feltbefestninger først når mobilisering er gjennomført kan derfor bare være et supplement til utbygging i fredstid ettersom det for det første vil kreve for lang tid i forhold til hva vi kan regne med å disponere, og dernest også vil gi dårligere beskyttelse. Problemet ved utbygging i fred vil imidlertid være miljøvern hensyn og behovet for holde kostnadene på et rimelig nivå, i og med at moderne fortifikasjoner utført av profesjonelle entreprenører blir meget kostbare. Her er det imidlertid mulig både å fordele utgiftene over tid og å redusere dem ved utstrakt bruk av egne ingeniørvdelinger og bruk av prefabrikerte elementer slik det også er gjort enkelte steder;
- Lokalvernavdelingene organiseres uavhengig av Infanteriets struktur forøvrig i stridsgrupper som i størrelse og sammensetning er tilpasset behovene i de befestede nøkkelområder. Dette vil i praksis si

bataljonslignende enheter bestående av et antall geværkompanier støttet av bombekastere og panservern, og med de nødvendige stabs-elementer. I tillegg bør ildkraften styrkes ved tilføring av f.eks. eldre artillerimateriell, oppstilt som sperreskyts eller som indirekte ildstøtte. En slik taktisk enhet benevnes en skanse, og der forholdene gjør det mulig og ønskelig kan flere slike skanser samvirke under en høyere felleskommando som da benevnes en festning;

- Lokalvern-avdelingene fratras all den utrustning som ikke er strengt nødvendig for statisk forsvarsstrid, spesielt på kjøretøy- og sambandsiden. Forsyningsmessig baseres striden på opplegg med eventuell etterforsyning fra distriktskommando, slik at avdelingene er uavhengige av egne forsyningsledd, kjøretøyer, etc. Den statiske rollen gjør forøvrig at våpen og materiell som etterhvert utrangeres ved feltavdelingene fortsatt vil kunne gjøre nytte for seg i festningsrollen ved hjelp av kannibalisering o.l., inntil vedlikeholdskostnadene blir for store. Dette fordi kravene til rekkevidde, mobilitet mv vil være mindre her.

Heimevernet

Heimevernet er anbefalt satt inn i 2 forskjellige roller, nemlig sikring av egne bakre områder og fri strid. HV skal altså forbli i sitt lokale område uansett operasjonenes foreløp, men HV-avdelingenes rolle endres når og hvis fiendens markstridskrefter overruller dem. Oppdraget i fase I er således langt på vei det samme som nå, bare med den forskjell at bedre planlegning og organisering vil kunne gi en høyere utnyttelsesgrad av de tilgjengelige styrker enn vi har i øyeblikket. Det tenkes her spesielt på 2 tiltak:

- Etter hvert som telthus og mobdepoter tømmes vil det frigjøres til dels store styrker, som i dag ikke alltid er systematisk utnyttet til nye oppdrag;
- En rekke HV-avdelinger er ved mobilisering plassert direkte i sperrestillinger med vanlige forsvarsoppdrag. Det sier seg selv at en HV-tropp som ligger i en tradisjonell sperrestilling i sterkt lende på det indre Østland mens landkrigen utkjemperes i BALTAP representerer en lite effektiv bruk av ressursene. Man forbereder seg jo da på å møte en trussel som på dette tidspunkt ligger dager eller uker frem i tid, mens målene for den type trussel som først må forventes i dette

området – altså desantoperasjonene – kanskje ligger usikkert bare noen kilometer unna.

Styrker som frigjøres på denne måten vil i stedet kunne dras sammen rundt de objekter eller områder som er spesielt utsatt, eller organiseres i mobile utrykningsstyrker innen hvert HV-avsnitt som så kan settes inn på grunnlag av meldinger fra HV's egne observasjonsposter eller annen etterretning. En bedre innsikt i trusseldynamikken og hvordan de ulike trusselkomponenter avløser hverandre etter hvert som situasjonen utvikler seg vil derfor kunne sikre en vesentlig bedre utnyttelse av HV-avdelingene i denne fasen.

I fase II er HV anbefalt satt inn i fri strid, og argumentasjonen for dette kan summeres opp i 2 hovedpunkter:

- For det første vil man uansett måtte bestemme seg for hva HV skal gjøre den dagen fronten overruller det enkelte HV-område, og den opprinnelige sikringsoppgaven ikke lenger er aktuell. Dette har man til nå ikke villet ta prinsipiell stilling til, men min påstand er at HV har en karakteristikk som gjør det godt egnet for nettopp denne type operasjoner. Ser man nøkternt på hvilken del av fiendens organisasjon en HV-avdeling har størst forutsetninger for å bekjempe med sin lette væpning og utrustning – stridsvogner og stormpanservogner eller lastebiler og trensoldater – bør svaret gi seg selv. Det er åpenbart mer kosteffektivt å investere håndvåpen og lette panservernvåpen mot sistnevnte typer mål enn førstnevnte. I tillegg kommer så det faktum at Heimevernet stort sett er den eneste del av Forsvaret hvor denne type virksomhet har en viss tradisjon, jfr HV-skolenes geriljakurser, og HV's lokale tilknytning med den kjennskap dette gir til operasjonsområdet som vil være et vesentlig aktivum;
- For det annet har vi – dersom vi først aksepterer at fri strid er ønskelig – egentlig ingen andre vi kan bruke. Lokalvern-avdelingene har vi allerede disponert, og feltavdelingene vil vi trenge uavkortet til bevegelige operasjoner. Her er det særlig viktig å huske at selve argumentet for å føre fri strid var å svekke fiendens manøverelementer slik at egne feltavdelinger får en enklere oppgave. Setter vi da deler av de samme feltavdelingene inn i fri strid tar vi delvis tilbake med den andre hånden hva vi har gitt med den første – vel svekker vi fienden, men samtidig får vi tilsvarende mindre styrker å utnytte dette med. HV derimot har for de fleste avdelingens vedkommende

ikke noen klart definert rolle når deres område blir okkupert territorium, og følgelig er det i så måte gratis å benytte Heimevernet til fri strid.

En slik anvendelse av Heimevernet er imidlertid omdiskutert, og vi er derfor nødt til å behandle kort også noen av de alminneligste motforestillinger før vi går videre. Den vanligste av disse er at fri strid både praktisk og psykologisk er for krevende for spesielt HV-befalets ofte ujevne forutsetninger. Imidlertid vil en analyse av hva slik strid innebærer relativt raskt vise at de føringstekniske problemene er både færre og enklere enn under regulære operasjoner, som krever såvel vesentlig større reglementariske kunnskaper som mer allsidig praktisk øvelse. For den enkelte avdeling er jo fri strid rett og slett et spørsmål om å gå stridspatroljer ut fra et baseområde, mens regulære operasjoner derimot krever et helt sett av ulike teknikker i de forskjellige stridsformer. Hva angår den psykologiske belastning ved å skulle operere «bak fiendens linjer» så er også dette en noe upresis forestilling som trolig skyldes den ubevisste forveksling med partisankrig i okkuperte land. «Fiendens linjer» vil under et pågående felttog begrense seg til korridorer av et par kilometers bredde på begge sider av de hurtige fremrykningslinjer, mens det mindre tilgjengelige terreng i flankene fortsatt vil være vårt. En vesentlig del av avdelingenes beskyttelse ligger altså i det faktum at fienden, så lenge han også er optatt med å drive regulær strid, ikke samtidig har kapasitet til å drive massiv bekjempelse av den frie striden uten at dette i seg selv får betydning for hans evne til kraftsamling i hovedretningen. At vi ikke av den grunn er usårlige er selvfølgelig riktig, men dette kan man ikke bedømme betydningen av uten å sammenligne med hva konsekvensene vil være ved andre innsetningsalternativer. Det er som allerede nevnt ikke tatt noen prinsipiell beslutning om hva Heimevernet skal brukes til når fronten kommer til det enkelte HV-område og de opprinnelige vakt- og sikringsoppdrag ikke lenger er aktuelle, og en avvisning av fri strid som en mulighet vil derfor uansett gjøre det nødvendig å komme opp med et alternativ. Etter som dette vanskelig kan bli annet enn å stikke HV-avdelingene inn i lokalvern- eller feltavdelinger, med de begrensede muligheter de der har for å hevde seg i strid med fiendens spisse ende, tviler jeg på at man kommer bedre ut av en slik anvendelse rent sårbarhetsmessig.⁽¹⁹⁾ At fri strid skulle være mer krevende enn regulære operasjoner må således sies å

være en myte. For Heimevernet vil det i realiteten representere en form for spesialisering, og dermed nødvendigvis også en forenkling både treningsmessig og på annen måte.

I tillegg til å skape forståelse for dette er vi også avhengige av å sprengre den nedarvede forestilling i Forsvaret forøvrig om at HV er en slags moderne utgave av landstormen, noe som antagelig skriver seg fra organisasjonens image i dens første periode med bruk av de uøvde krigsårsklasser. HV har imidlertid i dag en alderssammensetning som ikke er nevneverdig forskjellig fra mobiliseringshærens, og ser vi på tjenestemønstret med årlig 5-dagers øvelse i områdene er dette trolig bedre egnet til å trene og vedlikeholde ferdigheter på lags- og troppsplanet enn Hærens repetisjonsøvelser. At HV-avdelinger i dag likevel kan gi et blandet inntrykk skyldes derfor nettopp at man har forsøkt å bygge dem opp til regulære infanteriavdelinger, på tross av at hverken befal eller mannskaper har den nødvendige bakgrunn fra førstegangstjeneste og befalsopplæring. Dermed blir de sittende igjen med en følelse av å drive med noe de ikke mestrer, og følgelig oppstår ofte de tradisjonelle ytre tegn på en dårlig avdeling i form av likegyldighet, sviktende disiplin, etc. Med færre og enklere oppgaver å konsentrere seg om øker derimot mulighetene for å oppnå en rimelig treningsstandard, og dermed styrkes også selvfølelsen og holdningene til oppgaven.

En satsing på fri strid som hovedoppgave for HV i fase II må likevel ikke være til hinder for å bruke HV-styrker til andre oppgaver der spesielle forhold taler for det. Det tenkes f.eks. på forsvar av viktige installasjoner der mangel på lokalvern avdelinger gjør dette nødvendig, men da selvfølgelig under forutsetning av at avdelingene gis den væpning og beskyttelse som er nødvendig, slik det også er gjort enkelte steder.

Etter som vi her langt på vei har søkt å finne en oppgave som er tilpasset den eksisterende organisasjon, følger det at store omstruktureringer av HV's oppsetninger ikke skal være nødvendig. Fri strid som hovedoppgave vil derfor primært være et spørsmål om en omlegging av trening i denne retning, men med bibehold av dagens væpning og utrustning. Ekstra utrustning kunne selvfølgelig være ønskelig i mange sammenhenger – f.eks. sambandsmateriell for å muliggjøre en sterkere styring og koordinering av striden på et høyere nivå – men dermed er vi allerede i konflikt med noe av det som var hensikten, nemlig å finne den beste mulige anvendelse for en eksisterende organisasjon uten samtidig

å skape et nytt behov for ytterligere ressursforbruk. Dette må i så fall bare skje dersom en anskaffelse av f.eks. flere radioer for dette formål vurderes å være mer kosteffektivt enn tilsvarende satsing på andre områder. Det som imidlertid vil være helt nødvendig er etablering av en sanitetsorganisasjon som kan yte nødvendig behandling av sårede inntil de eventuelt kan evakueres med helikopter eller annen transport. Dette vil i realiteten måtte være en forsterket hjelpeplass som kan etableres på avsnittsnivå innenfor et større operasjonsområde, i tillegg til at førstehjelpskapasiteten nedover i organisasjonen må forbedres. Dette fremstår imidlertid som en beskjeden satsing i forhold til det potensialet som ligger i fri strid.

Et annet spørsmål som vil kunne diskuteres er selvfølgelig om man skal satse på spesialtrening av mindre grupper innenfor HV eller om det skal være en generell masseinnsats, og til dette kan man kanskje si at de rådende lokale forhold må være utslagsgivende. Der terrenget har muligheter for å «sluke» hele den lokale HV-organisasjon med tanke på plass for baser etc, bør det gjøres. Innsetting av så store styrker som mulig gir ikke bare en større effekt, det bidrar også til å kompensere for et lavere profesjonelt nivå ved den enkelte avdeling, i tillegg til at det nødvendigvis også gir større stridsutholdenhet. Imidlertid vil det kunne være områder også i vårt land hvor mulighetene for bl.a. å skjule større avdelinger er små, og der dette blir den begrensende faktor er åpenbart løsningen å gå den motsatte vei – nemlig å trene det maksimale antall vi kan utnytte til et høyere nivå. Denne avveiningen vil til syvende og sist måtte foretas lokalt innen den enkelte distriktskommando.

Felthæren

Til å fylle den avgjørende, offensive rolle i landforsvarskonseptet står vi nå igjen med de mobile feltavdelinger, dvs brigadene. Dette er det neppe noen uenighet om i prinsippet, men som det fremgår av tidligere avsnitt om hvordan slåoperasjonene er tenkt gjennomført vil det være nødvendig med en del omstruktureringer i forhold til dagens organisasjon.

En av de senere års viktigste erkjennelser er at en enkelt brigade sjelden vil være nok til å skape en avgjørelse innenfor et større operasjonsområde, f.eks. innen en landsdel. Som følge av dette har vi fått en

slags divisjonsorganisasjon der 2-3 mobile divisjonskommandoer hver skal kunne samordne operasjonene for 3-4 brigader. Imidlertid fører mangelen på egne divisjonstropper til at divisjonen er uten evne til å påvirke striden ved å konsentrere ytterligere ressurser av f.eks. artilleri i kraftsamplingsretningen. Dette erkjenner vi forsåvidt, men forutsetter i stedet at divisjonens oppgave kun er «å koordinere» striden mellom de forskjellige brigader. Dette er imidlertid ikke noe holdbart resonnement, ettersom selv ikke en såvidt beskjeden målsetting som koordinering er gratis i denne forbindelse. Det å koordinere noe krever bl. a. som et minimum evne til å se lenger i tid og rom enn de undergitte ledd man skal samordne, hvilket igjen forutsetter at divisjonen i det minste må ha sine egne, eksklusive oppklaringsorganer. Hvis ikke endrer divisjons-sjefen opp som den siste sjef som blir informert, og divisjonen blir i realiteten et forsinkende ledd under såvel planlegning som gjennomføring av operasjonene. Dermed risikerer vi at den betydelig ressursinnsats som allerede er foretatt i og med etablering av divisjonskommandoen ikke bare er bortkastet, men til og med får en direkte negativ virkning. Den eneste løsning som tilgodeser såvel ønsket om et divisjonskonsept som de mere håndfaste materielle begrensninger er derfor at skrittet tas helt ut og divisjonen gjøres til operativ enhet i stedet for brigaden, dvs vi samler ressursene på et høyere nivå. Dermed vil vi få en organisasjon ikke ulik den britiske, der brigadene rett og slett er divisjonens manøverelementer og i utgangspunktet kun består av en brigadestab og 3 bataljoner. De øvrige støtte- og forsyningsavdelinger som idag inngår på brigadenivå overtas av divisjonen, som så prioriterer og fordeler disse avhengig av oppdrag. Det eneste unntak fra denne ordningen vil bli de områder hvor en brigade eventuelt må regne med å skulle operere alene. En slik enhet vil nødvendigvis måtte ha sine egne støtte- og forsyningsorganer, men slike selvstendige brigader må da benevnes som det de faktisk er etter internasjonale begreper – nemlig en brigadegruppe. I praksis vil da en divisjon fungere slik at tildeling av støtte til brigadene skjer på samme måte som brigaden i dag tildeler støtte til bataljonene, dvs avhengig av oppdrag, terreng, etc. Etter som en brigade etter dagens ordning sjelden bruker alle de typer ressurser den er oppsatt med samtidig vil en slik sentralisering gjøre det mulig ikke bare å operere i divisjonsforband, men også å kraftsamle knappe ressurser maksimalt mot de avdelinger der de er kritiske for gjennomføring av oppdraget. Således vil eksempelvis en brigade som rykker frem langs en hovedakse mot et godt forsvart punkt kunne påregne sterk

støtte fra divisjonen, men da på bekostning av en brigade som f.eks. settes inn med 1 bataljon helikopterløftet og 2 bataljoner fremført gjennom terrenget og under utnyttelse av overraskelsesmomentet. Tanken om divisjon som operativ enhet har forøvrig vært reist tidligere av oblt Jan E Karlsen i en prisoppgave i Norsk Militært Tidsskrift.⁽²⁰⁾

Det neste spørsmålet blir så hva slags materiell feltavdelingene skal utrustes med, og det er antagelig dette problemet som mer enn noe annet kommer til å påtvinge oss de mest smertefulle omstillingene i årene som kommer. Etter mitt skjønn må det imidlertid nå erkjennes at det ikke lenger nytter å skape operasjonelle avgjørelser ved hjelp av fotgående infanteri væpnet med håndvåpen og støttet av 105 mm feltartilleri fra forrige verdenskrig. Vi er i dag i ferd med å bli innhentet av en situasjon hvor vi må spørre oss selv om det ikke er bedre å ha færre avdelinger med en viss rimelig slagkraft enn store mengder av noe som kan vise seg å bli den rene kanonføde – ganske særlig i den rolle vi har tiltenkt de mobile feltavdelingene. Dertil kommer at våpenhjelpmaterialet nå er så nedslitt at fortsatt bruk fører til totalt uakseptable vedlikeholdskostnader. Det jeg med andre ord leder opp til er et oppgjør med det som til nå har vært en slags absolutt størrelse i landforsvarsstrukturen, nemlig antall brigader. Selv om det finnes en rekke gode argumenter for at vi trenger 13 brigader er selvsagt ikke dette noen absolutt lov som gjelder fullstendig uavhengig av hva brigadene etter hvert kommer til å bestå av. Forsvaret kan og bør advare mot konsekvensene ved å redusere antall feltavdelinger, men på et eller annet tidspunkt må vi likevel begynne å forholde oss til de økonomiske og militære realiteter. Dagens utgangspunkt – det vil si hvor godt utstyrt de blir hvis vi skal sette opp 13 brigader – bør derfor reverseres.

I stedet må spørsmålet være hva slags utstyr vi er avhengige av for i det hele tatt å kunne utrette noe, og så får vi i neste omgang se hvor store styrker vi da har anledning til å sette opp. Detaljerte beregninger på dette felt er utenfor denne studiens ramme, og de konkrete forslag som følger må derfor oppfattes mer som et uttrykk for i hvilken retning vi prinsipielt bør bevege oss enn som eksakt prisberegnete alternativer. For å oppnå en tilstrekkelig effekt av de 2 foreslåtte tiltak – dvs divisjon som operativ enhet og færre brigader totalt – må vi etter mitt skjønn antagelig redusere felthæren til en styrke på tilsammen 8-10 brigader organisert i 2-3 divisjoner, der 1-2 av brigadene evt er organisert som selvstendige brigadegrupper etter dagens mønster, men hvor det forøv-

rig er divisjonen som har de nødvendige støtte- og forsyningsavdelinger. Det forutsettes da at nedleggelsen av 3-5 brigader vil være nok til å sikre en rimelig modernisering ikke bare av de nye divisjonenes «manøverbrigader», men også av de taktiske støtteavdelingene – særlig artilleriet. Skulle dette likevel ikke være tilfelle, bør vi vurdere å nedlegge f.eks. 1 av 4 feltartilleribataljoner ved organisering av 4 gamle brigader i en ny divisjon, og i stedet få 3 mer moderne utstyrte bataljoner som så prioriteres mer hardhendt av divisjonen.

Brigadenes stridsverdi som manøveravdelinger vil være bestemt av deres ildkraft, mobilitet og beskyttelse, der kravene til minimumsstandard ikke minst er en funksjon av fiendens utrustning. Tar vi utgangspunkt i feltavdelingenes oppgaver og de svakheter som allerede er påtalt, ser vi derfor at det spesielt er avdelingenes bevegelighet, beskyttelse og tunge ildstøtte som må bli bedre. På panservernsiden er forholdet i dag at vi er relativt sterkt oppsatt med det langtreckende rakettsystemet TOW, men spørsmålet er om ikke alle våpen av denne typen burde inngått på et høyere nivå. Den lange rekkevidden (inntil 3750 m for TOW II) gjør at infanteribataljonene har kroniske problemer med å utnytte sine TOW-systemer uten å gruppere dem i helt andre områder enn sine direkteskytende våpen forøvrig, noe som stadig skaper nærsikringsmessige og andre problemer. En bedre løsning ville derfor være å samle alle våre TOW i operativ enhets panserverneskadroner hvor de også inngår i dag, og i stedet utruste infanteribataljonene med et PV-våpen av midlere rekkevidde (1000 – 2000 m) og virkning mot moderne stridsvogner. Det arbeides forøvrig nå i Hærstaben med en ny panservern-policy for Infanteriet, der konklusjonene antagelig også peker i retning av et redusert antall TOW til fordel for et panservernvåpen med midlere rekkevidde i infanteribataljonene.

De tunge direkteskytende våpnene må så suppleres av et artilleri som i rekkevidde og kaliber ihvertfall er på høyde med tidens krav, selv om vi aldri vil kunne mønstre like mange rør som fienden. Og endelig må avdelingene ha en luftverndekning som sikrer dem den nødvendige manøverfrihet og overlevelsessevne under en fiendtlig lufttrussel, noe som antagelig forutsetter både et radarbasert primærluftvern på operativ enhets nivå og et sekundærluftvern ved manøveravdelingene basert på en blanding av mitraljøser og skulderavfyrt rakettluftvern.

Med hensyn til mobilitet og beskyttelse, så sier det seg selv at avdelinger som primært skal føre bevegelig strid ikke samtidig kan gjøre seg

avhengige av statisk dekning mot fiendtlig ild, men i stedet må finne måter å kombinere mobilitet og beskyttelse på. Dette kan enten oppnås ved at de pansres, eller motsatt ved at de gjøres så mobile at bevegelseheten representerer en grad av beskyttelse i seg selv. Hvilken løsning som skal velges vil her bl.a. avhenge av hva slag terreng de primært skal operere i. I den forbindelse blir det særlig viktig å være oppmerksom på at behovet for pansring kan være diktert av 2 prinsipielt forskjellige hensyn, noe som i neste omgang viser seg å tilsi 2 ulike former for mekanisering. I kjerneområdene i Troms, med sine trange daler og få veisystemer, er behovet for pansret mobilitet styrt av ønsket om raskt å kunne flytte avdelinger over relativt store avstander under en fiendtlig lufttrussel, for innsetting mot f.eks. luftlandsettinger eller plutselige gjennombrudd. Når disse avdelingene er vel fremme vil imidlertid spesielt infanteriet måtte laste ut og rykke frem til fots fordi terrenget bare de færreste steder tillater breddegruppert bruk av større mekaniserte avdelinger. Mens *operasjonell* mobilitet – dvs evne til *hurtig forflytning fra ett operasjonsområde til et annet* – altså vil kreve pansrede kjøretøyer, vil *taktisk* mobilitet – dvs evne til *forflytning innenfor et gitt operasjonsområde* – nå som før kreve evne til å rykke frem til fots i tildels meget vanskelig terreng. Ut fra en slik betraktning vil det ideelle pansrede kjøretøy i disse områder ikke være et sofistikert beltegående kjøretøy slik det delvis legges opp til i dag med de såkalte mekaniserte brigader, men derimot en enkel og rask hjulgående transportpanservogn – en såkalt «battle taxi». Denne har dessuten den vesentlige fordel sammenlignet med en stormpanservogn at den er billigere, og derfor tillater utrustning av flere avdelinger.

Imidlertid vil de mange veiløse fremrykningsakser og den lange vinteren samtidig tilsi at noen avdelinger ikke bør være mekanisert i det hele tatt. Enkelte brigader i dette området bør i stedet være fullstendig oppsatt på beltevogner med over-snø kapasitet, for å muliggjøre en utnyttelse av store områder i en mekanisert fiendes rygg og flanker til f.eks. å kunne slå med større styrker mot et brohode eller et «choke point» på dypet. Det slike avdelinger mangler av beskyttelse i form av pansring må de altså ta igjen i form av bevegelse og evne til spredning over et større område, med hurtig konsentrasjon umiddelbart forut for et slå-oppdrag og deretter hurtig spredning så snart det er avsluttet. Det dreier seg altså i realiteten om en brigade for jegerlignende operasjoner i større målestokk, en tanke som også er lansert tidligere i prinsippet.⁽²¹⁾

6. Divisjon vil ut fra en slik tankegang komme til å bestå av en blanding av hjulmekaniserte og beltevoanoppssatte brigader, støttet av panserverneskadroner og modernisert, muligens tauet artilleri. I tillegg kommer så den mulighet for luftmobil innsetting som helikopterskvadronene i landsdelen skaper. De egentlige fullmekaniserte avdelinger med stridsvogner, stormpanservogner og selvdrevet artilleri lar seg derimot best utnytte i Sør-Norge, og kanskje særlig på Østlandet, der kravet til såvel operasjonell som taktisk mobilitet i stor grad favoriserer en slik organsasjon. Nå vil vel intet realistisk budsjett selv med nedleggelse av flere avdelinger tillate noen total mekanisering i hele landsdelen, men de panserbataljoner vi tross alt får anledning til å anskaffe bør ubetinget konsentreres i et begrenset antall fullmekaniserte brigader. Dette fordi all erfaring tilsier at pansrede enheter bør utnyttes samlet og ikke klattes ut på forøvrig ikke-mekaniserte forband. At vi da fortsatt vil stå igjen med flere lette brigader behøver imidlertid ikke være noen katastrofe, etter som det også på Østlandet vil være terreng av en type som favoriserer lettere oppsetninger. Her vil imidlertid det gode veinettet gjøre at upansrede avdelinger like gjerne kan være hjulgående som beltegående, slik at beltevoanene kan konsentreres i avdelingene i Nord-Norge. Vi må altså prøve å begrense vår tendens til ukritisk kopiering av lærdommer fra vår eneste stående brigade – i dette tilfellet hva angår behovet for beltevoaner – og i stedet prøve å huske at forholdene i Troms er lite representative for norsk militærgeografi i sin alminnelighet. Vi kommer imidlertid ikke utenom et vesentlig innslag av tunge mekavdelinger for å kunne skape en avgjørelse i visse sentrale områder, og disse må være av en helt annen størrelse enn dagens ene bataljon.

Uansett hvilken form for transportmiddel som benyttes må det imidlertid være en forutsetning at brigadene gjøres fullstendig mobile, dvs at de har kapasitet til å løfte hele sin styrke med organisatorisk tildelte ressurser. Hver man må med andre ord ha plass på et dedikert kjøretøy, det være seg pansret eller upansret, hjul- eller beltegående. Dette fordi brigaden ellers, som vi har vært inne på, vil miste evnen til å gjennomføre sine egne operasjonsplaner før planenes forutsetning endres pga fiendens større evne til å omdisponere sine styrker. Etter som såvel kraftsamling som overraskelse er ensidig avhengig av større relativ bevegelse enn motstanderen er det i realiteten et spørsmål om ikke mobilitet representerer selve «urprinsippet» blandt de taktiske prinsipper, det som skaper grunnlag for i det hele tatt å kunne realisere de

andre. Ikke minst vil mobiliteten være kritisk viktig for den totalt sett underlegne part, som bare vil kunne etablere lokal overlegenhet på det punkt hvor avgjørelsen søkes oppnådd dersom han har en større relativ evne til sammendragning av styrker enn fienden.

Spørsmålet blir da om dette er økonomisk mulig, og svaret på det er utvilsomt Nei – ihvertfall med den praksis vi i dag følger for kjøretøyanskaffelser. Her henger vi fortsatt fast i en forestilling om at vi skal kunne kjøpe det beste og mest høyverdige materiell vi kan få, basert på militære spesifikasjoner som krever til dels formidable ytelser av materiellet. Dette er imidlertid nå i ferd med å utvikle seg til et klassisk eksempel på det gamle ordtak om at det beste er det godes fiende, etter som en uforholdsmessig stor del av prisen betales for ytelsesforbedringer som er marginale i forhold til behovet. Det kunne f.eks. vært interessant å parallellkjøre en Mercedes feltvogn og en kommersiell Suzuki jeep ved samme avdeling på Østlandet 1 år, og se hvor mange ganger Mercedesens egenskaper egentlig var helt nødvendig. Dette må nødvendigvis bli subjektivt skjønn, men min umiddelbare vurdering er at dette neppe ville stå i noe som helst rimelig forhold til prisforskjellen mellom de to. Mitt poeng er altså at vi for å skaffe våre avdelinger den nødvendige mobilitet må øke antall kjøretøyer vesentlig, men at dette vil kreve en helt annen holdning til anskaffelse og drift av militære kjøretøyer. Her må vi kort og godt bli mere bedriftsøkonomiske og vurdere såvel anskaffelse av enklere typer som andre tiltak – f.eks. leasing av kjøretøyer for fredsdriften, utrangering og salg av materiell mens det enda er verd noe på det sivile marked, etc.

Et forslag om å nedlegge 3-5 brigader vil umiddelbart reise spørsmålet om hvilke dette bør være, og da er det åpenbart at belastningen må tas i de områder som vi allerede har fremhevet som relativt sett minst utsatt for den type trussel som mobile feltavdelinger er ment å bekjempe. Det betyr imidlertid ikke at de brigader som legges ned nødvendigvis er de som i dag settes opp i disse landsdelene; her vil det også være et spørsmål om befolkningsunderlag og – utvikling, tradisjoner, etc. Uansett vil det imidlertid komme til å bety at Helgeland, Trøndelag og Vestlandet blir stående uten operative enheter utgangsdiskonert i området, dvs vi er ufrivillig tilbake til den gamle norske tradisjon hvor vestlendinger og trøndere forsvare landets grenser i andre landsdeler. I stedet prioriteres de 3 strategiske mest utsatte områder, nemlig Nord-Norge, Østlandet og Sørlandet.

Avslutning

Det første spørsmål som nå melder seg er naturlig nok om landforsvaret her er vurdert løsrevet fra sin sammenheng, og om de tiltak som foreslås dermed er uforenelige med den rolle landstridskreftene er tiltenkt ved siden av sjø- og luftstridskrefter i det samlede militære forsvar.

For å svare på dette må vi analysere 2 forhold:

- Hvorvidt det foreslåtte konsept påvirker relevansen av Sjø- og Luftforsvarets nåværende oppgaver;
- Hvorvidt det påvirker deres praktiske muligheter for å gjennomføre de samme oppgaver.

Dersom sjø- og luftstridskreftenes oppgaver fortsatt representerer den mest meningsfulle måten å bruke slike ressurser på; dersom det foreslåtte landforsvarskonsept ikke fordrer andre typer sjø- og luftmilitær kapasitet enn den vi har; og dersom de øvrige forsvarsgreners evne til å løse sine oppdrag ikke svekkes som følge av en landmilitær omlegging, gjør vi med andre ord ingen feil ved å behandle landstriden isolert.

Begynner vi med Sjøforsvaret har det i dag 2 roller, henholdsvis eskortetjeneste langs sea lines of communication (SLOC) og anti-invasjon. Eskortetjenesten er åpenbart like nødvendig så lenge forsterkningsbehovet i Nord-Norge er usvekket, og denne tjenesten påvirkes derfor ikke hverken prinsipielt eller praktisk. På samme måte vil anti-invasjonsoppgaven fortsatt være like aktuell, etter som det dreier seg om et anti-invasjonskonsept også på landsiden (i motsetning til hva forholdet hadde vært med f.eks. et rent geriljaforsvar). Dette er en oppgave Sjøforsvaret i dag løser med en kombinasjon av fartøyer og kystartilleri, og heller ikke disse påvirkes direkte av landforsvarets disposisjoner så lenge det ikke dreier seg om noen form for tett samvirke eller komplementær våpeninnsats. Det eneste tangeringspunkt er der-

med de støttepunkter Sjøforsvaret er avhengige av på land, det vil si nødvendigheten av å kunne beskytte orlogsstasjoner og kystfort mot angrep fra landsiden. Dette er imidlertid en rent lokalforsvarsmessig oppgave, som løses med lokale feltavdelinger, HV eller Kystartilleriets egne nærforsvarsavdelinger. Et problem vil riktignok kunne oppstå der egne større hæravdelinger ikke tar opp noe endelig forsvar i strandsonen, men uansett ville det være helt uakseptabelt å forsake enhver landmilitær handlefrihet for å gjøre Hæren til nærsikring av Sjøforsvarets støttepunkter. Dertil kommer at de nye kystfortene med sin plassering på meget små holmer og skjær midtfjords i noen av de viktigste innløpene likevel er landmilitært sett umulige å forsvare, hvilket tilsier at dette ikke er noe avgjørende hensyn. Vi ser dermed at et nytt landforsvarskonsept ikke skaper noe problem så lenge de landsdeler installasjonene ligger i ikke oppgis totalt, noe som jo ikke er tilfellet. Den kanaliseringseffekt som KA tilstreber, også med sine nye anlegg, er godt i samsvar med den foreslåtte landsforsvarsløsning.

For Luftforsvaret gjelder en analog betraktning, for såvidt som luftforsvarsoppgaven også med dette landforsvarskonsept vil måtte bli den viktigste, og minst like viktig som i dag. I den forbindelse kan det bli aktuelt å vurdere hvor mye ressurser som bør legges ned i å utvikle og vedlikeholde en anti-shipping kapasitet i tillegg, selv om dette ideelt sett hadde vært ønskelig. I sum synes det derfor å være dekning for å hevde at den foreliggende studie av landforsvarskonseptet ikke antyder så fundamentale endringer at det også ville få konsekvenser for de øvrige forsvarsgrener.

Det andre hovedspørsmål som kan reises er hvorvidt forslagene bringer oss i konflikt med NATO's fremskutte forsvarsstrategi, spesielt i de tilfeller hvor det argumenteres for å overlate enkelte områder til fienden for dermed å skape både manøverrom for egne feltavdelinger og rom for fri strid. I den sammenheng må det understrekes at NATO's fremskutte forsvar, som navnet også antyder, er en strategi – og således bruker begreper som fremskutt og tilbaketrukket i strategisk forstand, det vil si i stor målestokk med tanke på områdenes størrelse og betydning. Det rom det imidlertid er tale om i denne studien er av operasjonell karakter, det vil si at det faller godt innenfor rammen av den operasjonelle handlefrihet som må være til stede også i et strategisk sett fremskutt forsvar – slik vi f.eks. allerede unnlater å ta opp noe endelig

forsvar i Finnmark. Heller ikke på dette punkt skulle det derfor være noe motsetningsforhold mellom de forslag som er fremsatt her og den offisielle NATO-strategi som vi har gitt vår tilslutning til.

En omstrukturering av landsforsvaret i det omfang som er beskrevet her er selvfølgelig problematisk, og ville nok møte til dels sterke innvendinger hvis den skulle settes ut i livet. Det kan derfor være interessant avslutningsvis å foreta en vurdering av hva slags praktiske og prinsipielle motforestillinger man kunne forvente, og hvordan disse i så fall kan imøtegås.

For å begynne med det prinsipielle, vil trolig de sterkeste innvendingene i dette tilfellet rette seg mot selve stridsideen og dens begrunnelse. En avgjort pedagogisk ulempe ved alle indirekte og manøverorienterte konsepter er jo at de har et visst tilsnitt av teoretisk spissfindighet, forsåvidt som de også baserer seg på andre faktorer enn de rent kvantifiserbare størrelser. I motsetning til den mere ensidige satsing på ildkraft og styrkeforhold, som er typisk for direkte og materiellorienterte konsepter, skal avgjørelsen her oppnås ved at man med såvel moralske som materielle virkemidler destabiliserer den fiendtlige sjefs vilje til å fortsette striden. Denne type teoretiske resonnementer rundt operative problemstillinger har imidlertid liten eller ingen tradisjon i Norge, hvor det faktisk kan sies å herske en utbredt skepsis eller mistillit til alt som smaker av teori i slike sammenhenger. Som de fleste vil måtte innrømme finnes det imidlertid ingen annen form for menneskelig aktivitet av samme kompleksitet og omfang som krigen som lar seg forstå eller beherske uten en form for grunnleggende teoretisk innsikt.

Denne uviljen mot teori skyldes derfor antagelig at vår officersutdanning egentlig helt mangler de elementer som er nødvendige for å skape erkjennelse av at militære operasjoner er noe mer og større enn bare den praktiske anvendelse av reglementariske retningslinjer på en eller annen gitt forutsetning. Jeg tenker da først og fremst på slike emner som den generelle krigshistorie og dens fremste fortolkere – Clausewitz, Liddell-Hart, JFC Fuller, og andre. Deres innflytelse og bidrag til en forståelse av krigskunstens natur og egenart har vært og er enorm, men norske offiserer vil ikke på noe tidspunkt under sin utdanning møte dem på noen annen måte enn i form av løsrevne sitater – i beste fall. Dagens undervisning på krigsskolene i krigshistoriske og relaterte emner må i denne forbindelse sies å være utilstrekkelig, i det den hver-

ken i dybde eller bredde er krevende nok for dette formål. Mangelen på grunnleggende teoretisk innsikt fører derfor til at den taktikkforståelse som dominerer er den enkle og håndverksmessige, som imidlertid bare er brukbar så lenge man opererer med enkle og direkte konsepter. Etter som denne type konsept ikke lenger er noe vi har råd til – i den grad vi noensinne har hatt det – vil det derfor bli en hovedutfordring for Hæren i fremtiden å justere officersutdannelsen slik at vi får offiserer som kan utvikle og praktisere mer subtile måter å operere på.

På det praktiske plan vil enhver omveltning av noen betydning måtte regne med å komme i konflikt med den tradisjonelle konservatisme i den militære organisasjon. Dertil kommer også den naturlige uvilje mot omfattende forandringer som er typisk for alle store byråkratier, og som heller ikke Forsvaret kan si seg fri for. Det kan heller ikke benektes at et nytt landforsvarskonsept vil innebære betydelig merarbeid i form av stabsstudier, arbeider med nye krigsoppsetningsplaner, treningsprogrammer, etc – i en organisasjon som allerede har problemer med å holde hodet over vannet bare med å løse dag-til-dag oppgavene. Da gjelder det imidlertid å huske at svært mye av det arbeidspress sentrale staber i dag sliter med nettopp skyldes at det er et økende gap mellom selve landforsvarsstrukturen og de ressurser vi har for å drive den. Ubalanse mellom mål og midler skaper med andre ord i seg selv merarbeid ved at det til stadighet presenterer beslutningstagerne for nye prioriteringer og avveininger, konflikter som ikke ville oppstått dersom strukturen hadde vært bedre tilpasset rammene. Vi er også i ferd med å underskride den utstyrmessige terskelverdi som det nåværende konsept forutsetter for å fungere. Uansett hva slags konsept vi til syvende og sist går inn for i detalj må det derfor tilfredsstillende følgende 2 basiskrav:

- Felthæren dimensjoneres ut fra hvor mange avdelinger vi har råd til å væpne og utruste med tidsmessig materiell, *ikke* ut fra historiske eller idealiserte forutsetninger;
 - Det overskudd av personell og eldre utstyr som dermed oppstår organiseres i avdelinger med oppgaver som for det første er i balanse med deres muligheter, men som desuten ad indirekte vei bidrar til å skape en forutsetning som felthæren kan utnytte til å avgjøre striden;
- Det er en kjensgjerning at sosial, økonomisk og teknisk utvikling har en helt fundamental innflytelse på alle sider ved en militær organisa-

sjon, og der dette har vært forstått og utnyttet riktig har utslagene også blitt store – slik f.eks. Napoleon smadret hele datidens politiske orden i Europa ved å utnytte militært de voldsomme sosiale krefter som ble frigjort av den franske revolusjon. Der det har vært neglisjert har konsekvensene vært tilsvarende ødeleggende, slik vi ikke behøver å gå lenger enn til vår egen historie for å finne eksempler på. Norges forfall og undergang i senmiddelalderen kan ikke minst føres tilbake til en hærordning som fullstendig hadde overlevd seg selv da den ble satt på prøve.⁽²²⁾ I dette perspektiv er de forslag som er fremsatt her snarere for forsiktige enn for radikale. Meningen er selvsagt ikke å fremstille det som om det eksisterer en mulighet for å overvinne en hvilken som helst angriper vi måtte få mot oss bare ved å tilpasse landforsvarskonseptet. Det vi imidlertid må spørre oss om oftere og mer kritisk enn i dag er hvordan vi skal utnytte de tilgjengelige ressurser – økonomiske og andre – slik at den samlede operasjonelle effekt av våre styrker blir størst mulig. Dette vil kreve en større og mer systematisk oppmerksomhet rundt disse spørsmål enn vi tradisjonelt har forestilt oss.

Noter

1. Forsvarets Overkommando, *Forsvarsstudien* 85 (1986), s 16 fg.
2. Forsvarets Overkommando/Etterretningsstaben, *MS 4-14 Sovjethæren* 1984.
3. Brigadier Richard Simpkin, *Deep Battle: The Brainchild of Marshal Tukhachevski*, (Brassey's Defense Publishers 1986).
4. Kaptein Arne Dalhaug, «OMG – en del av den sovjetiske offensive doktrine», *Norsk Militært Tidsskrift* nr 4 1985.
5. Viktor Suvorov, «Spetsnaz – the Special Forces of the Soviet Union», *International Defence Review* nr 9 1983.
6. Arme: Den sovjetiske enhet over divisjon (Sovjethæren benytter normalt ikke armekorps slik NATO gjør), består av 3-4 divisjoner med støtteavdelinger av alle troppearter, særlig artilleri.
Front: Nivået over arme, svarer til militærdistriktorganisasjonen i fred og består av et varierende antall armeer med støtteavdelinger.
7. Yosef Bodansky, «The new generation of the Soviet High Command», *Jane's Defence Weekly* 31 okt 1987.
8. TVD: Teatr Voyennykh Deystviy, strategisk kommandonivå introdusert mellom Stavka (generalstaben) og den enkelte front. Se forøvrig Nils Marius Rekkedal, «Sovjets operative konsept», *FFI/NOTAT* 87/5004.
9. Med «indirekte» forstås i denne forbindelse det begrep som ble lansert av den britiske strateg og militærteoretiker Sir Basil Liddell-Hart i hans bok *Strategy: The Indirect Approach*; dette vil bli ytterligere utdypet senere i studien.
10. For mer fullstendige definisjoner av disse begrepene, se *FR 6-1-6 Infanteribataljonen i felt*, Infanteriinspektøren 1988, pkt 9, Definisjoner.
11. E. Reine, Analyse av Hærens operative enhet, *FFI/RAPPORT* No S15.
12. For en oversikt over planlagte brigadestrukturer, se Generalmajor Olav Breidlid, «Hæren og utfordringer i 90-årene», *Norsk Militært Tidsskrift* nr 4 1987.
13. Carl von Clausewitz, *On War*, oversatt og utgitt av Michael Howard og Peter Paret, 1. bok, 1. kapitel, (Princeton University Press 1976), s 87.
14. Se bl.a. *Stortingsproposisjon* nr 1 1987, (Budsjettproposisjonen).
15. MEB: Marine Expeditionary Brigade, som svarer til en MAB.
16. For en mer utførlig behandling, se Captain Sir Basil Lidell-Hart, *Strategy: The Indirect Approach*, (Faber & Faber 1967).
17. General Donn A Starry, «Extending the Battlefield», *Military Review* nr 3 1981.
18. David Irving, *Die Tragödie der deutschen Luftwaffe: Aus den Akten und Erinnerungen des Feldmarschall Milch*, (Verlag Ullstein, Frankfurt am Main, 1970), s. 148.

19. For en nærmere begrunnelse av disse synspunktene, se undertegnedes svar til vpl lt Arild Martinsen i FORUM, *Norsk Militært Tidsskrift* nr 6 1987
20. Oberstløytnant Jan Erik Karlsen, «Brigade 2000 organisert i divisjoner», *Norsk Militært Tidsskrifts* prisoppgaver 1986 (1987).
21. Oberst Odd V Skjøstad, «Lett infanteri – hvordan og hvorfor?», *Norsk Militært Tidsskrift* nr 2 1988.
22. Professor Edvard Bull, sitert i Genlt Bjørn Christophersen, *Vårt Forsvars Historie* (Forsvarets krigshistoriske avdeling/Gyldendal Norsk Forlag 1970), s 15.

ENGLISH SUMMARY

The purpose of this study is to examine the organisation and doctrine of the Norwegian ground forces, in order to find more cost-effective concepts within the framework of future budgetary constraints. The first chapter is a brief analysis of the threat, emphasizing its operational dimension. More specifically, it deals with the concept of «desant» operations, tracing their history and trying to establish their importance in current Soviet military thinking. The conclusion is that the idea of simultaneous penetration at all levels – strategic, operational and tactical – through the medium of armoured, airmobile, seamobile and special forces remains the governing principle of modern warfare among Soviet military theorists and practitioners. This total extension of the battlefield in depth, making it a continuum rather than a well-defined front, is aiming at the physical and psychological dislocation of the defender and the subsequent collapse of resistance at all levels.

Next, today's Norwegian forces are examined in view of the established threat perception in order to identify major weaknesses. These are found to be a direct and defensive approach to tactics; a lack of balance between tactical concepts and the actual limitations posed by the strength and number of units; and a certain lack of appreciation for the importance and inherent possibilities of the operational level of war as something more than just tactics on a grander scale.

The description of a possible new concept of land operations is organised in three chapters, i.e. the strategic, operational and tactical perspectives. In the realm of strategy, the following problems are considered:

- The task set for the armed forces by political authorities, and their immediate consequences for land defence structure;
- The strategic importance and vulnerability of Norwegian territory, with subsequent conclusions as to which regions can be given a lower priority in order to raise the force levels in the most threatened areas, thereby enhancing deterrence.

The recommendation is a force structure of approximately the same type as that of today, with a number of mobile field formations augmented by local defence and Home Guard forces. The present ideas concer-

ning the Trøndelag region in Norwegian military planning, however, are misconceived and should be altered in favour of a concentration of all available field units in either Troms or the Østlandet-Sørlandet area.

At the operational and tactical levels the need for a new approach to tactics is seen to be essential. It follows from historical experience as well as from pure logic that if the materially weaker part surrenders the initiative to the stronger, nothing can stop the latter from resorting to attrition warfare, which, by implication, leads to the former's ultimate defeat. The concept at these levels should therefore be offensive, the paradox of this being, obviously, that offence is usually perceived as demanding numerical superiority. It is therefore argued that the concept should also be indirect in nature, i.e. should aim at achieving its results without challenging the full physical might of the enemy's forces.

This leads to the description of the concept itself, which is based on a four-legged structure.

The first tier consists of the local defence units; non-brigaded infantry battalions made up of the 11 senior reservist year classes. These will man permanent fortifications built in peace, exploiting the unique defensive qualities of Norwegian terrain. The defences will be sited in key defiles, to deny the enemy access to vital areas or block his breakout from beachheads and airheads.

The second tier will be the Home Guard forces, 80.000 strong and ready within hours, a quick reaction force to secure the mobilisation of other defence elements. The Home Guard will initially guard communications, energy supply plants, war HQs and other important facilities, while at the same time securing likely landing areas against airborne assault. This, in other words, will be the rear area security force looking after the «desant» threat mentioned earlier, a task largely in line with the current HG role.

Following the possible overrunning and occupation of some Norwegian territory, the HG will also make up the third tier by abandoning their then irrelevant security duties in the areas in question, resorting to irregular operations. Sidestepping from the fast approach lanes of the attacker into pre-arranged bases and hides, HG units working in

platoon-sized groups will let enemy manoeuvre elements go through, subsequently launching a type of guerilla campaign against HQs, combat support, and combat service support units. Given the strong canalising effect of Norwegian terrain, its great potential for concealment of small units in areas adjacent to the main avenues of approach, the inherent vulnerability of rear echelon forces coupled with their vital importance to the smooth functioning of the mailed fist, and finally the psychological effect of such operations, this is seen as a feasible way of indirectly destabilising a motor rifle division from the rear.

Bottled up by the local defence «fortress battalions» and harassed from the rear by irregular Home Guard operations, the enemy will now be sufficiently softened for the decisive blow, delivered by mobile field formations. Today's brigades, however, should be stripped of all support units and brought together under a divisional umbrella, the division becoming the operational unit of the Army. The organisation and training of these formations, made up by standing forces and the 13 junior reservist year classes, will reflect a strictly offensive role as well as the geographical characteristics of their region.

Apart from the operational idea, mission specialisation and the tailoring of units to suit geographical conditions will also enable us to make better use of scant resources by concentrating certain types of vehicles and weaponry in certain units. To give just one example, all local defence battalions in the fortress role can be stripped of radios and vehicles, these assets going primarily to the mobile units instead. In other words, this principle will liberate us from the need to preserve a certain capability of solving every type of mission with every type of unit, enabling us instead to concentrate the various kinds of equipment in formations where they are critically important to the task.

Elaborating on this theme, the study then goes into matters of organisation, equipment and tactics some detail in, before closing with a short discussion of possible obstacles to its implementation, as well as how it relates to the concepts of the other services and to the NATO doctrine of forward defence.

Publikasjoner fra IFS

- * Institutt for forsvarsstudier – tidligere Forsvarshistorisk forskningscenter – har utgitt *årbøkene* FORSVARSSTUDIER – Defence Studies. Disse årbøkene er til salgs i bokhandelen.
- * *Skriftserien* FORSVARSSTUDIER, som utgis fra og med 1987, kan bestilles fra
Institutt for forsvarsstudier
Tollbugaten 10
0152 OSLO 1
Tlf 02-40 31 01

Tidligere utkommet:

O. Riste (red.): FORSVARSSTUDIER – Defence Studies. Årbok for Forsvarshistorisk forskningscenter – Forsvarets høyskole 1981. (Tanum-Norli 1982):

- O. Riste: The Genesis of North Atlantic Defence Cooperation: Norway's «Atlantic Policy» 1940–1945.
- O. Riste: Svalbard-krisen 1944–1945.
- O. Riste: Functional Ties – A Semi-Alliance? Military Cooperation in North-West Europe 1944–1947.
- K.E. Eriksen: Storbritannia og baseproblematikken i Norden 1945–1947.
- R. Tamnes: Den norske holdningen til atomfrie soner i Sentral-Europa 1957–1965.
- O. Riste: Politics in the Armed Forces: A Contemporary Problem in Historical Perspective.
- D.C. Pugh: The Armed Forces and Alta: Some Tentative Reflections on Civil-Military Relations.

R. Tamnes (red.): FORSVARSSTUDIER – Defence Studies, Årbok for Forsvarshistorisk forskningscenter – Forsvarets høyskole 1982. (Tanum-Norli 1983):

- R. Tamnes: Den norske holdningen til en nordisk atomvåpenfri sone 1958–1983.

Landforsvaret ved skilleveien

Hvordan skal vi klare å sikre forsvarsevnen i en tid hvor kostnadene ved å utruste og trene militære styrker stadig øker mens budsjettammene på den annen side blir trangere? Det er utgangspunktet for denne studien. Major Sverre Diesen tar for seg svakhetene ved dagens forsvarskonsept; han beskriver et alternativ i form av en strammere landsdelsprioritering på strategisk nivå og et firedelt konsept på såkalt operasjonelt nivå: Henholdsvis festningsavdelinger, sikringsavdelinger i bakre områder, avdelinger for fri strid og til sist mobile feltavdelinger skreddersydd for angrepsstrid i sitt innsetningsområde.

Major Sverre Diesen. Født i Oslo i 1949. Utdannet ved Befalsskolen for Kavaleriet (1970), Norges Tekniske Høyskole (1976) og Krigsskolen (1979). Tjeneste bl. a. som instruktør ved Skyte- og Vinterskolen for Infanteriet samt tjeneste ved Avdeling for Systemanalyse/FFI. Hærens Stabsskole (kurs II) 1987-88, fra august 1988 ved Forsvarets Overkommando/Hærstaben.

